

Föreningen för Västgötalitteratur

Meddelande

År 2022

NR 2

2022-06-22

Jubileumsnummer 1962 - 2022

Ett slottsbesök med Föreningen för Västgötalitteratur

Det första stora slotts- och herrgårdsbesök som gjordes i Föreningen för Västgötalitteratur efter starten 1962 var den 21 september 1968 då Dagsnäs slott besöktes. Västgötalitteraturs nestor Bertil Ekberg (1886–1965) var avliden sedan tre år tillbaka men hans maka Elsa och sonen Otto tog emot och berättade om slottets samlingar. Denna gång var det hela 125 medlemmar som hörsammat inbjudan. Sekreteraren noterar:

Ordf. hr Stenberg hälsar den stora skaran tillstädeskomna från trappan till Dagsnäs. Deltagarna indelas i två grupper. Den ena gruppen beger sig till Stora Bjurums slott där kaffe serveras och möjlighet att studera byggnader med omgivande park finnes.

Den andra gruppen delas i sin tur upp i två grupper, av vilka den ena beger sig till Dagsnäs bibliotek, som presenteras av 1:e bibliotekarie Nils Sandberg. Den andra halvan får bese byggnaden med dess många rum och rikliga utsmyckningar och samlingar. Fru Elsa Ekberg presenterar dessa.

Tillfälle ges sedan till en rundvandring i parken där antikvarie Beerstahl berättar om den Thamska runstenssamlingen.

Som noteras av vår nuvarande sekreterare i den historik som presenteras inne i detta *Meddelandet* gjordes många utflykter med medlemmarna. En av de största var (ett av) besöken på Kobergs slott, det första 1969. Anmälan krävdes och besöket avsåg endast medlemmar! Förutom det berömda biblioteket, besågs stallbyggnaden och den ostindiska porslinsamlingen. Kaffe serverades på Lagmansereds skola. Hela 175 medlemmar var anmälda och efteråt uttrycktes allmänt en belåtenhet över besöket, vilket bland annat givit medlemmarna tillfälle att på nära håll studera de märkliga och rara skrifter som finnas i Koberg-biblioteket.

De gemensamma utflykterna hade sin tid även om det fortfarande är många som med glädje ser tillbaka på dessa intressanta och kulturberikande resor.

Föreningen för Västgötlitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 070-74 26 518
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Org.nr.
Epost: soask54@gmail.com
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Skara. 070-550 00 98
jonnyhagberg52@gmail.com

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Skr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@icloud.com

Skattmästare: Sven-Olof Ask, Skara. 070-742 65 18
soask54@gmail.com

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-62 47 13
anne.andersson@telia.com

Peter Johansson, Vänersborg. 070-544 75 39
peter.f.johansson@vgregion.se

Thomas Johansson, Tranemo. 070-531 18 03
tranan@antikvariattranan.se

Niklas Krantz, Flöby. 0762-68 30 04
b2_gods@hotmail.com

Anna Lokrantz, Lidköping. 0735-69 50 81
anna@lokrantzskulturmiljo.se

Christina Ström, Skarstad. 0739-60 92 05
vatteljuset@telia.com

Årsavgift 2022: Enskilda medlemmar 150 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 200 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.
Redaktör och ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Birgitta Angeberg-Edlund, Blidö
Elisabeth Bergstrand, Åsle, Färdala
Christina Dalhede, Göteborg
Evelin Esseen, Falköping
Gunnar Forss, Göteborg
Inger Gustavsson, Ulricehamn
Gabriel Hallbäck, Skara
Ingela Holmberg, Värmdö
Kent & Ann-Marie Jiresjö, Falköping
Arnfinn Kleveland, Järfälla
Leif Thorell, Hindås
Eva Wahlström, Böne

Anteckna redan nu:

Magnus Gabriel De la Gardie fyller fyra hundra år i år.
Torsdagen den 13 oktober blir det en kväll kring honom och hans liv i Varnhems klosterkyrka.
Den anordnas av Missalestiftelsen med flera föreningar och Skara pastorat.
Kvällen bjuder på föredrag och musik kring en av stormaktstidens främsta gestalter.

Ännu fler Tankar från bögda skrevet utå Håkansson

Ännu fler Tankar från bögda skrevet utå Håkansson

Mer västgötlitteratur än så här blir det knappast – kåserier och dagsaktuella kommentarer om livet och människorna i Asklanda i Vårgårda kommun författade på renaste västgötska!

Bakom författarpseudonymen Håkansson döljer sig Leif Brunnegård, vars far hette Håkan. Leif har i många år skrivit krönikor i bl.a. Alingsås Tidning. Han har också varit en uppskattad föreläsare och berättare på västgötska vid kalas, hembygdsdagar och liknande. På önskemål från publik och läsare kom 2006 den första boken *Tankar från bögda* med hans (dittills) samlade verk. I oktober ifjol kom den tredje boken på samma tema.

Leifs krönikor berättar om gammelt tebak. Han delar med sig av sunt bonnförnuft: ”um en ser en gubbe sum går över en aker å inte har en sten i varje näve när han kommer över te den annra akerrena, då ä dä ingen bonne”. Han berättar skrönor om personer och händelser, som inte nödvändigtvis måste vara sanna men alltid underhållande att läsa.

Men han är också dagsaktuell och kommenterar fyndigt om dagshändelser och moderniteter, som kontantlös betalning och spam från myndigheter. Leif går på partiledarutfrågningar i Tångahallen och reflekterar att det är annorlunda mot att se dem på TV: ”Iblann kan en te o mä få för säk att partiledare ä vanlit folk.”

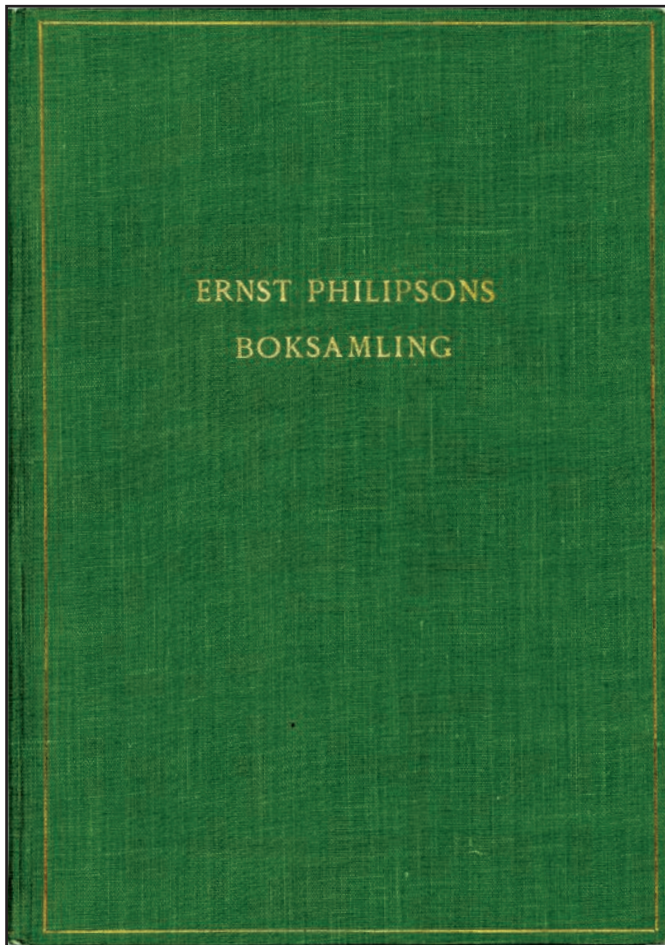
Boken ges ut på eget förlag och kan beställas hos Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 44793 Vårgårda eller leif.brunnegard@gmail.com

Anne Andersson

60-årsjubileum 2022

Föreningen firar sitt 60-årsjubileum 2022. Detta skall firas ordentligt. En arbetsgrupp bestående av Gerd Ljungqvist Persson (sammankallande), Peter Johansson, Anna Lokrantz och Annicka Berggren har utsetts för att planera kring jubileet.

Ernst Philipsons boksamling

1924 utkom Antikvariat Björck & Börjesson med sin *Katalog 190 Svensk Topografi*. Den bestod av 8074 poster och innehöll resebeskrivningar, svensk geografi och topografisk litteratur. Katalogen innehöll en stor mängd välvärdade böcker med hög grad av raritetskaraktär.

Grundstommen till katalogen hade införskaffats 1922 då firman köpt generalkonsul Ernst Philipsons stora samling. Philipson hade tidigare varit en flitig kund hos B & B, och att han sedan sålde sin samling till firman betyder att han hade ett starkt förtroende för Antikariatet.

Ernst Philip Philipson (1859–1941), vice häradshövding och tidigare generalkonsul, innehade först *Yxtaholm* i Sörmland 1902–09, sedan *Ståhohn* i Västmanland 1911–22, slutligen *Sjörtorp*, Skultorp i Västergötland. Flera i den judiska familjen Philipson innehade herrgårdar runt om i Sverige.

1919 gav Ernst Philipson ut en katalog över sin boksamling, 130 (2) sidor. Den trycktes i endast 30 exemplar för utdelning och tryckningen är dagtecknad "Sjörtorp, Skultorp den 31 mars". Han anger i katalogen att hans samling omfattar "förutom här förtecknade 4363 volymer jemväl 800 volymer, modern svensk och utländsk litteratur, hvilka emellertid icke ansetts böra förtecknas, eller sålunda tillhoppa 5163 volymer. Alla böcker, såväl förtecknade som oförtecknade, äro inbundna, de äldre i pergamentband eller originalskinnband och hela samlingen fransk vitterhet, en återstod af den Rosenhane-Jenningska från Torp, Tistad och Täckhammar, som öfverförts till Yxtaholm och därstädes af mig förvärfvats, i prydliga hufvudsakligen franska sjuttonhundredralsband. De vid auktionen af Prof. Holms boksamling 1904 af mig inköpta böcker äro till största delen bundna af Hofbokbindaren G. Hedberg i Stockholm och han har tillika åt mig förfärdigat utsökta band till de särskilt vackra franska, historiska och andra arbeten. I öfvigt

har Bokbindaren K. Björklind i Köping försett en stor del af samlingen med omsorgsfullt förfärdigade och ofta smakfulla band."

Philipson jämför sedan sin samling med de som fanns förtecknade i professor Holms katalog från 1904. Av de 700 topografinumren saknar Philipson högst 15 vilket får anses vara en bedrift ur samlarsynpunkt. Tydligt låg Holms katalog som utgångspunkt för hans samlande.

Även om katalogen huvudsakligen behandlar topografi finns här avdelningar med äldre böcker, historia, naturvetenskap samt svensk och utländsk vitterhet. Västgötalitteraturen är uppdelad i tre avdelningar: Västergötland i allmänhet, Skaraborgs län och Elfsborgs län. Tilläggas kan att även Göteborg har en avdelning. Självfallet finns de tunga namnen som Linné, Kalm, Tidgren, Lindskog och Tham med i samlingen liksom ett antal latinska dissertationer. Den kanske svåraste västgötaboken i sällsynthetsgrad är Hjalmar Redins (Hjalte) bok *Toarp. En sockenbeskrivning. Borås 1896*.

Boksamlingen omfattar förutom här förtecknade 4363 volymer jemväl 800 volymer, modern svensk och utländsk litteratur, hvilka emellertid icke ansetts böra förtecknas, eller sålunda tillhoppa 5163 volymer.

Alla böcker, såväl förtecknade som oförtecknade, äro inbundna, de äldre i pergamentband eller originalskinnband och hela samlingen af fransk vitterhet, en återstod af den Rosenhane-Jenningska från Torp, Tistad och Täckhammar, som öfverförts till Yxtaholm och därstädes af mig förvärfvats, i prydliga, hufvudsakligen franska sjuttonhundredralsband. De vid auktionen af Prof. Holms boksamling 1904 af mig inköpta böcker äro till största delen bundna af Hofbokbindaren G. Hedberg i Stockholm och han har tillika åt mig förfärdigat utsökta band till särskildt vackra franska, historiska och andra arbeten. I öfrigt har Bokbindaren K. Björklind i Köping försett en stor del af samlingen med omsorgsfullt förfärdigade och ofta smakfulla band.

Såsom förebild för samlingens topografiska afdelning, hvilken särskildt legat mig om hjärtat, har tjänat Prof. Holms vackra och på sällsyntheter rika samling på nämnda område. Hans samling af topografiska arbeten utgjorde 700 volymer; med undantag af högst 15 äro de nu representerade i denna samling.

Af det anseliga Trolleholmsbibliotekets topografiska afdelning omfattar denna samling de allra flesta nummer af verkligt värde med undantag af några stora sällsyntheter, mest till Greffe Trolle-Bonde skänkta exemplar af arbeten, som utgifvits i endast ett fåtal exemplar. Jag har af arbeten i Trolleholmsbiblioteket ej alls samlat tidningsurklipp och ej heller sådant, hvars innehåll synts mig vara af tvifvelaktigt eller snart förflyktande värde. Från samlandet af i Trolleholmsbiblioteket befintliga, särskildt utgifna större kartor, huru intressanta dessa än kunna vara, har jag på grund af bristande utrymme måst afstå.

Till dem, hvilka haft godheten förära mig böcker eller bidragit till hopbringandet af min samling, bringar jag slutligen mitt varma tack.

A handwritten signature in dark ink, reading "Ernst Philipson". The signature is written in a cursive, flowing style with a large, sweeping flourish at the end.

Denna katalog är tryckt i trettio exemplar.

Philipsons katalog är en av många västgötars bokkataloger. Här kan också nämnas Per Hiertas från 1932, Hans Sallander från 1970 och Dan Korn från 2001. Därtill det stora antal kataloger som Föreningen för Västgötalitteratur givit ut i samband med bokauktioner efter samlare. Det unika med Philipsons är att den är tryckt i endast 30 exemplar och detta "rekord" slås egentligen bara av Ernst Nilssons katalog över det äldre biblioteket på Koberg. Den trycktes av Nils Silfverschiöld i fem exemplar 1879.

Birgit Sparres stora gåta förblev olöst

Birgit Sparre

I nästan 100 år har tusen och åter tusen läsare trolldits av Birgit Sparres romansvit *Gårdarna runt sjön*. Men den stora gåtan i hennes eget liv – vem hennes föräldrar var – fick författarinnan aldrig något svar på.

Hon anlände till den vackra herrgården Sjöred vid Åsunden i Västergötland en solig januaridag 1904 – en halvårsgammal flicka, som togs emot av det barnlösa greveparet Signe och Carl-Georg Sparre. Hennes ankomst överraskade alla. Ingen förutom pigan Augusta hade varskotts om att hon var på väg. Augusta hade varit barnsköterska åt Signe och hade nu fått till uppgift att sköta detta okända barn som skulle växa upp på Sjöred.

Ingen, vad man vet, fick någonsin vetskap om Birgits bakgrund. Inte grevens släktingar på de andra herrgårdarna runt sjön. Inte grevinnans far, den aktade kyrkoherden i Gällstad. Inte någon i den stora tjänarstaben på Sjöred. Inte ens Birgit själv. När hon som tonåring och vuxen frågade greveparet om sina biologiska föräldrar svarade de kryptiskt att ”det finns risk att du träffar dem i de kretsar du umgås, och det skulle vara svårt för dig!”

– Jag förstår inte varför mormor inget berättade, säger Birgits dotter Christina Rehnström. Mamma var i hela sitt liv ledsen över att inget veta om sitt ursprung och kände sig ofta rotlös.

Fantastisk barndom

Birgit fick en fantastisk barndom på den vackra herrgården vid sjön. Ingen kunde vara mer älskad och omhuldad än hon. Adoptivföräldrarna, släktingarna och tjänstefolket tävlade om att skämma bort henne och hon hade gott om lekkamrater på gården. Särskilt ”Hökabarnen”, som med tiden blev elva till antalet, betydde mycket för henne. De bodde i en stuga med två rum och fuktfläckar i taket ett hundratal meter från mangårdsbyggnaden. Deras far var lagårdskarll och statare, och modern bakade de godaste rågmjölspannkakor Birgit kom ihåg även som gammal.

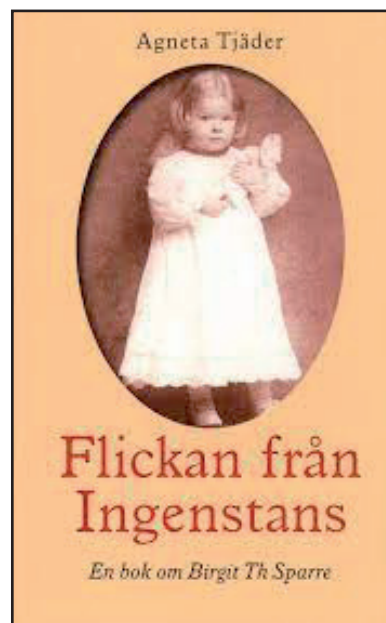
När Birgit var 16 år dog hennes adoptivfar, som varit sjuklig i många år. Grevinnan lät då bygga en ”mindre villa i herrgårdsstil” några stenkast från Sjöred, som sålts strax före grevens död. I det nya vackra huset, som de kallade Åsundsholm, bodde Birgit med en del avbrott ända till slutet av 50-talet, och i dag finns i huset en golfrestaurang medan Sjöred är privatbostad.

Gårdens anställda gjorde stort intryck på Birgit och gav henne rikligt med stoff till de böcker hon senare skulle skriva. Den vänlige kusken Fagerberg, den hetlevrade Köks-Emelie, rättarens son Ernst, som var synsk, pigorna, drängarna och statarna. Med vidöppna ögon och öronen på helspänn satt den lilla herrskapsflickan i den trivsamma enkla dagsverksstugan och tog del av deras berättelser. Sagor, skrönor och verkliga händelser vävdes samman till historier, som hon långt senare berättade om i sina böcker.

Reseskildring

Att Birgit skulle bli författare var inte planerat. På 1920-talet reste hon med sin adoptivmor till Teneriffa, som vid den tiden var en nästan okänd ö för svenskarna. Där stannade de två månader, och Birgit berättade utförligt om platsen och invånarna i sin dagbok. När hon kom hem inspirerade någon av hennes vänner henne att skriva rent dagboksanteckningarna och ge ut dem i bokform. Hon följde rådet, och vid ett besök i Stockholm gick hon med det handskrivna manuset till bokförläggaren Hugo Geber, som lovade titta på det. Till hennes förvåning antogs manuset, och Birgit kunde titulera sig ”författarinna” på sitt visitkort. Boken, som hon kallade *Ön av eld och lava* innehöll många bilder – vissa som hon själv tagit med sin laddkamera, andra som olika medresenärer tagit. Den kom ut 1925 men blev ingen större försäljningssuccé.

Förläggaren trodde dock på den pigga västgötskan, och när han några år senare föreslog att Birgit skulle skriva en herrgårdsroman tvekade hon inte. Inspirationen fick hon överallt i sin omgivning, och herrgårdarna runt Åsunden kände hon till som sin egen ficka. Det var bara att vässa pennan och börja skriva. Och att romanen skulle heta *Gårdarna runt sjön* var förstås självklart.

Förebilderna

Boken gick hem i såväl slott som koja, och läsarna följde med spänning kärlekshistorien mellan den vackra Diana på gården Stjärnö – i verkligheten Sjöred – och den stilige Joakim på slottet Heljö, som hade Torpa som förebild. Många av romanfigurerna hade omisskännliga drag av invånarna på de verkliga gårdarna, men romanhjälten Joakim hade drag av hennes stora ungdomskärlek, den österrikiske konstnären Frans Taussig, som hon lärt känna i Spanien.

Den första romanen följdes efterhand av ytterligare nio böcker,

och den sista kom ut så sent som 1976. Emellanåt skrev Birgit också böcker av en helt annan karaktär, bland annat *Glimringeserien* – tre böcker om ett glasbruk genom tiderna. Förebild till den serien, som bygger på många historiska fakta, var Limmareds glasbruk, och Birgit tyckte själv att de böckerna var hennes bästa. Hon skrev också flera intressanta reseskildringar från spännande platser hon besökt. En av dem, *Heta kuster vid heta hav*, handlar om en jordenruntresa hon gjorde med Gripsholm i början av 1930-talet och hennes upplevelser i fjärran länder som Egypten, Indien, Zanzibar, Kenya, Palestina och Jordanien. Både den och andra reseskildringar är intressanta tidsdokument från platser som på den tiden var nästan okända för läsarna.

Under sitt liv gav hon också ut åtta ”minnesböcker”, som handlar både om hennes eget liv och människorna, som hon träffade i hembygden och på sina resor runtom i världen.

Gift och skild

Birgit gifte sig 1937, mot sin mors vilja, med disponenten på Nordisk Rotogravyr i Stockholm, Carl Teodor Thäberg, som för hennes skull lämnade sin hustru och två små döttrar. Deras bröllopsresa gick till Libyen, och ett par år senare gav Birgit ut boken *Bröllopsresa i Libyen* – en intressant och väl underbyggd skildring av ett land som var okänt för de flesta svenskar. De nygifta bosatte sig i en pampig villa som Birgit köpt i Djursholm och fick två barn – Christina 1939 och Jan 1940. Äktenskapet gick dock snabbt i kras, och barnen växte upp med sin mor och mormor. Något umgänge med sin far hade de över huvud taget inte, något som framför allt Signe Sparre var skyldig till. Han hade aldrig stått högt i kurs hos henne.

Birgit och barnen bodde omväxlande på Åsundsholm och i en vacker våning på Karlaplan i Stockholm. Men 1954 träffade hon Stig Cederholm – författaren till Åsa-Nisse – på en författartärf i Växjö. Han var lång, stilig och charmig och uppvaktade henne intensivt. Efter bara ett år gifte de sig och Stig flyttade in på Åsundsholm. Inget val av man kunde ha varit sämre för Birgit. Visserligen blev livet till en början som en rolig fest med Stig, som till och med lyckades charma grevinnan Signe. Men ganska snart började han visa sitt rätta jag och Birgit tvingades inse att han var en simpel sol- och vårare. 1957 bröt hon för gott med honom, och hon fick senare veta att hon inte var den enda kvinna som blivit bedragen av honom.

Det tog lång tid för Birgit att komma över besvikelsen, men hennes sista år blev kanske ändå hennes bästa. Hon hyrde en liten flygel på säteriet Brunnsnäs med utsikt över Åsunden och Ulricehamn, och i flygeln bredvid bodde dottern Christina med sin make och son. När hon avled 1984 låg vid hennes gamla reseskrivmaskin, som följt henne genom hela livet, en bunt manus till den bok som skulle ha blivit den sista i hennes romanserie.

Var även journalist

Birgit skrev under sitt liv 30 böcker, och de flesta trycktes i ett stort antal utgåvor och översattes även till danska och finska. På 1920- och 30-talet var kvinnliga journalister en yrkeskår på frammarsch, och Birgit började då också skriva recensioner och reportage för olika veckotidningar. Ofta skrev hon om sina egna upplevelser, och innehållet varierade starkt. Än skrev hon om nattklubbsliv i Kairo och kungliga förlovningar, än om kopternas kyrka i Egypten, om sitt möte med Transjordaniens härskare och om den heliga Birgittas hus i Rom, som hon inbjöds till av de nya ägarna, Birgittasystrarna i Vadstena.

Birgit fick aldrig något svar på frågan om sin bakgrund. Vilka som var hennes biologiska föräldrar förblev en gåta för henne. Men tio år efter hennes död hittade dottern Christina sin mors och mormors dagböcker, anteckningar, en brevsamling och

hundratals gamla fotografier i några lådor som i årtal samlat damm på hennes vind.

Hon gav mig fri tillgång till innehållet i lådorna, och jag kände att det fanns en skatt i dem. Efter många – men inte långa – timmar i sällskap med Birgits och hennes föräldrars dagböcker, gulnade fotografier och brev från släktingar, vänner kavaljerer och läsare började jag få ett grepp om vem hon var – den lilla flickan som dök upp på Sjöred i sällskap med en barnsköterska, som tagit hand om henne under resan från den plats där hon vistats under sitt första halvår.

Birgit med sina föräldrar

Hemlig förlossning

I en av Signe Sparres dagböcker låg ett gulnat papper med en intressant ledtråd:

”Undertecknad var biträdande vid en hemlig förlossning vid Noraborg, då ett flickebarn föddes den 23 juli kl 3 f.m. Intygas på begäran. Flen den 9/8 1903. Anna Wahlquist, barnmorska”.

Men i församlingsboken i Flen fanns inte mycket att hämta. Där anges Birgit bara som *”flickebarnet Signe Birgit Julia Fredrika. Fader okänd, moder okänd”*. Det finns ingen uppgift om födelseplats, inte heller vart och när hon flyttade från Flen. Lika hemlighetsfull är församlingsboken i Finnekumla socken, dit Sjöred hörde. I 1903 års kolumn finns ett tillägg, nedtecknat av kyrkoherde Ragnar Thomaeus, som var Signe Sparres far.

”Född 23 juli 1903: Signe Birgit Julia Fredrika (oäkta). Född i Flens församling. Döpt 4/3 1904.

Födelseplatsen Noraborg var ett hyreshus, rivet sedan länge, på von Kraemers väg 4. 1903 bodde där en målare, en musikfanjunkare med fru, tre snickare, en arbetare och en sergeant med familjer, en gammal stalldräng, en piga och en ensamstående barnsköterska. Vem av dessa hyresgäster upplät sin bostad åt en barnafödande kvinna, som till varje pris ville vara anonym? Troligen var det barnsköterskan, som till hjälp vid förlossningen hade en inlånad barnmorska, Anna Wahlquist. Båda förblev ogifta

Med prins Wilhelm i Nice

och avled för många år sedan utan att efterlämna någon ledtråd till den hemliga förlossningen.

Alla spår bortsopade

Att inte moderns namn angavs i församlingsböckerna var mycket ovanligt, vilket kan tyda på att det var något alldeles speciellt med flickebarnet Birgits härkomst. I sin dagbok skrev Signe Sparre dagligen om sitt liv på Sjöred. Men hon nämnde inte ett enda ord om att hon och maken beslutat att adoptera ett barn. Och under de sex månaderna som gick innan de fick se sin dotter skrev hon enbart om vardagliga händelser och om sin dåliga hälsa. Första gången Birgit nämndes var den dag då hon anlände till dem.

"Den 23 juli 1903 föddes vår älskade Birgit – men genom att jag var i Göteborg för min hälsa och hon var sjuk och måste vårdas på ett barnsjukhus i Stockholm kunde hon ej komma till Sjöred förrän de första dagarna i januari 1904."

Men det var lögn! Birgit vistades inte på något barnsjukhus. Hon bodde under sitt första halvår hos baptistpastorn John Hedberg i Stockholm, allmänt kallad "fattigprästen på Söder". I sitt hem i ett gammalt timmerhus på Bastugatan tog han och hans hustru under 1900-talets första decennium emot barn som skulle adopteras bort eller komma till fosterhem.

Mystiskt brev

Detta framgår av ett brev, som så sent som 1999 hittades på vinden till ett f d barnhem i Dalsland, som senare drevs av John Hedberg. Avsändare var Signe Sparre, som förklarade att hon inte kunde ta emot Birgit tidigare på grund av att hon legat på sjukhus i Göteborg för behandling av inflammation i käkhålorna.

Hon understryker att hon inte vill veta namnet på flickans föräldrar och inte heller att de ska få veta vem som tagit hand om flickan. Av brevet framgår också att någon av Birgits föräldrar var skådespelare eller sångare. *"Vi hoppas nu att ej lust för teatern ligger i blodet."*

I brevet förklarar också Signe Sparre att Birgit inte kunde få efternamnet Sparre utan tillstånd från makens släktingar. Hon skulle därför till en början heta Thomaus. Hon skrevs till en början som fosterbarn och adopterades efter en tid.

Birgits härkomst var alltså så viktig att hemlighålla att Signe Sparre till och med ljög i sin egen dagbok. Kanske var hon rädd för att Birgit längre fram skulle få ögonen på och den och göra egna efterforskningar.

Inte ens på sin dödsbädd, när Birgit var över 50 år, avslöjade Signe Sparre vem som var de biologiska föräldrarna. Olika rykten om hennes härkomst surrade i bygden. Många påstod sig veta att Signe Sparres halvbror Edwin Thomaus var den förmodade fadern. Han hade emigrerat till Kanada samma år

som Birgit föddes. Men om så varit fallet hade knappast Signe Sparre meddelat John Hedberg att hon och maken inte ville ha kontakt med flickans biologiska föräldrar. Edwin besökte både Sjöred och Åsundsholm flera gånger, och Birgit upplevde inte något konstigt med det. Han var ju hennes morbror och gifte sig för övrigt med en kvinna i trakten.

"Ett kungligt barn"

Mina efterforskningar visar i stället att en rad trådar tycks löpa direkt in i kungahuset. Signe Sparres farbror Edwin Thomaus var läkare vid hovet och bodde i den så kallade Långa raden på Drottningholm. Han om någon kunde ha varit en förmedlande länk mellan en barnafödelse som måste hållas hemlig och hans brorsdotter, som inte själv kunde bli mor. När Birgit besökte honom tillsammans med sin adoptivmor fick hon ibland leka med de jämnåriga prinsarna Gustav Adolf och Sigvard i slottsparken – något som troligen var få barn förunnade. Hon mindes också att hon en gång fick en påse karameller och en klapp på kinden av själve kungen, Gustav V.

Vidare föddes Birgit i Flen, som ligger nära Stenhammar – ett slott som samma år genom donation tillfallit svenska staten för att arrenderas av hertigen av Sörmland, som då var den 18-årige prins Wilhelm. Kanske fick den blivande modern vistas där under senare delen av graviditeten. Om hon var en känd person var det förstås viktigt att ingen fick se hennes tillstånd.

Något annat som förbryllar är det faktum att prins Wilhelm flera gånger dök upp i Birgits och Signes liv när de vistades i Nice. Där bodde även prins Wilhelm under vintrarna, och han bjöd hem dem till sin bostad i den närbelägna lilla staden Eze. Han besökte även damerna från Västergötland på det lilla hotell där de bodde, och det finns ett par fotografier bevarade från deras balkong, varifrån de ser på en blomsterkarneval. Signe Sparre beskrev dessa tillfällen mycket kortfattat i sina dagböcker och nämner inte med ett ord hur de kände diktarpinsen.

Ett år efter Birgits ankomst till Sjöred skriver Signe Sparre i sin dagbok att hon och maken varit i Stockholm och blivit presenterade vid hovet. I vanliga fall berättade hon utförligt om allt som hände, såväl till vardags som fest. Men presentationen vid hovet, som borde ha varit en stor händelse för henne, nämns bara i förbigående, som en ren minnesanteckning. Hade denna inbjudan något samband med Birgit? Ingen vet i dag.

Kunglig kärlekshistoria

Fanns det då någon känd kunglig kärlekshistoria vid den tiden? Jo, det fanns faktiskt en sådan – och dessutom en som var väl känd. Den drygt 20-årige arvprinsen Gustav Adolf – vår kungs farfar – lär ha haft ett långvarigt förhållande med den populära operaprimadonnan Rosa Grünberg i Stockholm, och det ryktades att hon fick ett barn vid ungefär samma tid som Birgit föddes. Om det talades vitt och brett i huvudstaden, och det skrevs även om det i amerikanska tidningar – men där framstod den 18-årige prins Wilhelm som fadern.

Vart detta barn tog vägen förtäljer inte historien, och om den kungliga kärlekshistorian har något samband med Birgit Sparre kan ingen i dag säga. Bland tjänstefolket på Sjöred tislades och tasslades det dock om att flickan som så plötsligt dök upp på gården var av kunglig börd.

Min mamma arbetade på Sjöred när hon var ung, och hon berättade att tjänstefolket på gården misstänkte att Birgit var ett kungligt barn, berättade Harry Lenberg, en numera avliden boråsare, för mig för 15 år sedan. Med DNA-topsning skulle man kanske i dag kunna lösa gåtan. Men Birgits närmast efterlevande har inget intresse av att forska vidare.

– För mig var Signe min älskade mormor, och det räcker för

mig, säger dottern Christina. Men jag tycker det är synd att mamma inte fick veta något om sin härkomst. Det hade betytt mycket för henne att veta vem hon egentligen var.

Agneta Tjäder

Böcker av Birgit Sparre

- 1925 Ön av eld och lava
- 1926 Ett leende
- 1928 Gårdarna runt sjön (*Herrgårdsserien*)
- 1930 Maria del Carmen
- 1932 En gård till salu 1934 (*Herrgårdsserien*)
- 1934 Heta kuster vid heta hav (*Reseskildring*)
- 1935 Väst kust (*Fotobok*)
- 1936 De levde en gång (*Minnesserien*)
- 1937 Öknar av salt och asfalt
- 1937 Ramsjögården (*Herrgårdsserien*)
- 1938 Lindöarvet (*Herrgårdsserien*)
- 1939 Bröllopsresa i Libyen (*Reseskildring*)
- 1941 Theodora
- 1943 Det hände på gårdarna (*Herrgårdsserien*)
- 1944 Glimringe (*Glasbruksserien*)
- 1945 Kejsardagar och furstenätter (*Isamarbete med Knut Bonde*)
- 1948 Bruksherren (*Glasbruksserien*)
- 1948 Faster Gelatines underbara resa (*Isamarbete med Knut Bonde*)
- 1950 De unga baronerna (*Glasbruksserien*)
- 1953 Vägen till Ekenäs (*Herrgårdsserien*)
- 1954 Möte med kärleken (*Glasbruksserien*)
- 1960 Där hemma på gårdarna (*Minnesserien*)
- 1961 Solen och sjön (*Minnesserien*)
- 1963 Önsketassar och gyllendun (*Minnesserien*)
- 1965 Gäst i det förgångna (*Minnesserien*)
- 1967 En gård byter ägare (*Herrgårdsserien*)
- 1968 Fackelrosor (*Minnesserien*)
- 1969 Stormvioler (*Minnesserien*)
- 1972 Herrgårdsromans (*Herrgårdsserien*)
- 1976 Lyckan går igen (*Herrgårdsserien*)

"Välkomna till Sparre-land"

Birgit Th Sparre och "gårdarna runt sjön"

Hör mer om Birgit Th Sparres liv och författarskap och om trakten som inspirerade henne till ett stort antal romaner och minnesböcker under ett långt författarliv. Agneta Tjäder, som skrivit boken "Flickan från ingenstans" berättar om detta intressanta livsöde i samband med ett lunchmöte.

Plats: Åsundsholms herrgård (www.asundsholm.se).

När: Torsdag 30 juni, klockan 12.00.

Kostnad: 200 kr för föredrag, sommarbuffé inkl måltidsdryck, kaffe/kaka, 250 kr för icke-medlemmar.

Anmälan obligatorisk till: Annicka Berggren, 070-7766 880, annicka.berggren@icloud.com, senast den 27 juni!

Mynten i Lödöse

Rune Ekre var museimannen som kunde det mesta om det medeltida Lödöse. Han föddes 1924 och ägnade större delen av sitt liv åt arkeologiska utgrävningar i Lödöse. Han var även chef för museet där mellan 1965 och 1989.

Under många år skrev han på sin blivande bok, "myntboka" kallade han den. Den blev nästan färdig, och fanns i manus när Rune avled 2013. Runes barn överlämnade manuset till museet, och nu är boken äntligen utgiven. Det är Stödföreningen för Lödöse museum som står som utgivare.

Resultatet blev en bok på 193 sidor, inbunden i hårda pärmar. Rikt illustrerad från de flesta av utgrävningarna i Lödöse.

Mynten från Lödöse härrör från tidig medeltid, under 1100-talet. Det är inte fråga om vanliga mynt präglade på två sidor, utan s.k. brakteater, dvs ensidigt präglade mynt.

Inte bara i Lödöse fanns myntprägling, utan historikerna tror att det även funnit i Skara. Passande nog döptes en gata till Mynthusgatan. Man tror att myntverkstaden har funnits på Brobacka, men någon myntverkstad har aldrig hittats. Dock, den kan fortfarande finnas där, för hela borganläggningen är inte utgrävd...

Boken om myntningen i Lödöse kan köpas på Lödöse museum. Jag törs försäkra att Rune Ekre skulle varit mycket tillfreds om han fått se den fina boken skriven av honom själv.

Sven-Olof Ask

Ekon i Husaby

Nu utkommer efter tretton år en andra bearbetad upplaga av **Ekon i Husaby** genom stiftshistoriska sällskapets försorg. Den presenteras den vid en liten ceremoni i utanför smedjan i Husaby hos Therese och Niclas Engdahl lördagen den 16 juli kl. 14.30. Möjlighet finns till kaffe i caféet, besök i parken, smedjan och museet samt naturligtvis att köpa boken till nedsatt pris.

Bengt Wadensjö och Skara stiftshistoriska sällskap

Glimtar av Göteborgs äldsta konstmarknad

Christina Dalhede visar upp sin bok. Till höger ses museichefen Patrik Steorn. Foto: Lars Gahrn.

En bok om Göteborgs konstmarknad 1650-1750, kan man verkligen finna tillräckligt många och tillräckligt utförliga uppgifter för att en sådan bok skulle kunna skrivas? Så frågar genast den, som är bekant med tidens fåtaliga och kortfattade källor. Svaret är inte desto mindre ja, och 2022 förelåg denna skrift, författad av förre museichefen, docent Björn Fredlund, och docent Christina Dalhede. Bokens titel är: "Privat konstmarknad 1650-1750: Konstsamlingar hos Göteborgsbor och Göteborgskonstnärer". Detta storverk har utgivits av Föreningen för Västgötalitteratur och Skara Stiftshistoriska Sällskap.

Boken är i hamn!

Onsdagen den 4 maj 2022 presenterades boken i Göteborgs konstmuseum genom ett samtal mellan konstmuseets nuvarande chef Patrik Steorn och Christina Dalhede. Den andra författaren, nämligen docent Björn Fredlund, hade tyvärr gått ur tiden redan 2020. Föreningen för Västgötalitteratur har som sagt givit ut även detta värdefulla arbete. Med i konstmuseet var ordföranden Johnny Hagberg, skattmästaren Sven-Olof Ask samt styrelseledamöterna Niklas Krantz och Gerd Ljungqvist-Persson. Johnny Hagberg höll ett inledningsanförande och sade då bland annat: Föreningen för Västgötalitteratur fyller under 2022 60 år, och Göteborgs stad fyllde 400 år 2021 men sprider ut firandet framåt i tiden. Vår förening har beslutat, att som jubileumsgåva ge ut denna bok. Några av våra medlemmar har frågat: Varför ger ni ut en bok om Göteborg? Då svarar jag: Göteborg ligger i Västergötland och är Västergötlands största stad. Vårt landskap går ända ut till Vinga och omfattar även denna ö. Jag tackar för gott samarbete. Nu är boken "i hamn" både bildligt och bokstavligt. Göteborg är ju även Västergötlands mest betydande hamnstad. Vi tackar även Göteborgs konstmuseum, som har upplåtit salen med svensk 1700-talskonst för denna bokpresentation.

Bouppteckningar ger upplysningar

Christina Dalhede har utfört det omfattande forskningsarbetet, medan Björn Fredlund har skrivit boken, givetvis i nära samarbete med sin flitiga arkivforskare. Christina Dalhede och Björn Fredlund hade arbetat tillsammans under fyra år, mycket roliga år, förklarade hon. Hur får man då fram uppgifter i detta ämne? Hon har gått igenom 106 bouppteckningar, och det visade sig, att konstverk nämndes i 46 av dem, alltså nästan i varannan. Hon har också gått igenom tolagsjournaler, ett slags längder med anteckningar om tull för införda varor. Flera hundra konstverk

importerades årligen från Tyskland och Nederländerna. I källorna omnämns skilderier, det vill säga landskapsmålningar, konterfejer, det vill säga porträtt, gipstavlur, så kallade "beläten" (antagligen skulpturer) och landkartor. En hel predikstol importerades till Tyska kyrkan (Christine kyrka). Ingela Gathenhielm importerade alabastersarkofager åt sig och sin make, den kände kaparen Lars Gathenhielm, men just dessa uppgifter är ju sedan länge välkända.

Få konstverk har överlevt

I första hand mera välbeställda borgare hade konstverk hemma, nämligen guldsmeder, handelsmän och konstnärer eller med den tidens språk målaremästare. Tack vare bouppteckningarna får vi veta, att gipstavlorna hängde på kontoren. De göteborgare, som ägde konstverk, var fler än de, som ägde böcker. Detta är onekligen en intressant iakttagelse. De flesta skulle nog ha gissat, att det förhöll sig tvärtom. Av den tidens målaremästare är ingen representerad på konstmuseet, och man kan undra, om mer än någon enstaka målning från den tidens Göteborg har överlevt till våra dagar? Göteborg har som bekant brunnit många gånger. Dessutom skingras konstsamlingar med tiden, och allt fler konstverk försvinner på ena eller andra sättet under tidens lopp.

Många kyrkomålningar finns kvar

Icke desto mindre kände jag igen målaremästarnas namn. Flera av dem har nämligen arbetat som kyrkomålare och försett kyrkornas innertak med färgstarka och uttrycksfulla målningar av stort värde, både konstnärligt och läromässigt. Kyrkomålningarna har ett budskap, som har mycket att säga även nutidens människor. Man behöver inte gå längre än till Örgryte gamla kyrka för att finna konstnärligt högstående kyrkomålningar, men Örgryte hörde på den tiden inte till Göteborg. Svenska kyrkan gör en stor insats genom att bevara mycket av vårt kulturarv genom tiderna. Vad hade vi haft kvar av våra konstsatter, om inte församlingskyrkorna hade stått där som fristäder i en högst föränderlig omgivning? Vill man se världsliga väggmålningar och takmålningar från den tiden, kan man gå till Gathenhielska huset i Majorna eller till lusthuset i Botaniska trädgården. Tavlor med konst från den tiden kan beskådas i Stola säteri, berättade Christina Dalhede, men då har vi hamnat i Källand vid Väneren, långt från Göteborg.

Johnny Hagberg, ordförande i Föreningen för Västgötalitteratur, talar vid boksläppet.

Vad mycket folk!

Själv förvånades jag över publiktillströmningen. Tänk så mycket folk, Patrik Steorn, som kom till detta boksläpp! Johnny Hagberg var dock inte lika imponerad. Han är van vid mer folk hemifrån. Här i "Utlanden", det vill säga Västergötlands västligaste härader, är vi inte vana vid lika mycket folk som skarborgarna. Efteråt såldes böcker i museibutiken, och Christina Dalhede fick signera många böcker åt tacksamma kunder. Ett nytt kapitel i Göteborgs konsthistoria hade skrivits. Konsten finns i allmänhet inte kvar, men vi har fått många glimtar från Göteborgs äldsta konsthistoria. Det är gott och stort så!

Lars Gahrn

Antikvariat Nordh öppnar på Kinnekulle

Den gamla badinrättningen är nu fylld av böcker

Under Vårrundan Kinnekulle var det många nyfikna som flockades kring Cementas gamla bad- och tvättinrättning i Hällekis samhälle på Kinnekulle. Sedan många år tillbaka finns en cykelaffär i byggnaden, men nytt den här helgen var att ett antikvariat hade tagit plats i den del som tidigare var badhus.

Hällekis är till stora delar skapat och bebyggt av Cementa, utifrån deras behov av arbetskraft. Till de tjänster som företaget tillhandahöll för sina arbetare, hörde bland annat en gemensam lokal för tvätt och bad. Byggnaden uppfördes 1944–45, och många Hällekisbor har minnen av att både lämna in tvätt och att bada i den lilla bassängen.

Gustav berättar mer om sin verksamhet:

Hur kommer det sig att du driver antikvariat?

I grunden handlar det om att jag gillar böcker, och jag samlar själv på litteratur inom matematik och fysik. För tre-fyra år sedan började jag att sälja av en del böcker som jag inte längre hade plats för, via Bokbörser, och insåg då att det var en trevlig sysselsättning att både köpa och sälja böcker! För knappt ett år sedan köpte min fru Lisa och jag en fastighet här i Hällekis där jag bland annat skulle ha mitt boklager. Efter att ha gjort en del renoveringsjobb, insåg vi att lokalen även skulle passa bra som butik. Vi öppnade i samband med Vårrundan Kinnekulle, första helgen i maj.

Är det någon särskild inriktning på böckerna du säljer?

På nätet har jag ingen speciell inriktning, men i butiken har jag valt att satsa på böcker om båtar och sjöfart, militärhistoria, rese-schildringar och lokalhistoria. Jag köper in intressanta böcker inom alla områden, men just nu är jag framför allt på jakt efter Västgötalitteratur och speciellt böcker om Kinnekulle och Lidköping.

Finns era böcker på nätet också?

Ja, jag säljer på Bokbörser. Antikvariat Nordh heter jag där också.

Anna Lokrantz

Gustav och Lisa på trappan till antikvariat Nordh

Utflyktstips i sommar

Antikvariat Nordh har öppet lördagar kl 11–14 hela året, men nu i sommar kommer öppettiderna att vara utökade. Eftersom Gustav och Lisa bor i närheten, går det bra att ringa eller knacka på, om man har vägarna förbi. Antikvariatet ligger utefter Sjörsåsvägen i Hällekis, den genomfartsgata som sträcker sig från Falkängen och bort mot Forshem. På hemsidan finns kontaktuppgifter: <https://antikvariatnordh.se>

Västgötalitteratur på Facebook

Många har anslutit sig som "vän" till Västgötalitteraturs Facebooksida. Just nu har vi 720 som gillar sidan!

Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i rutan, så kommer vår facebook sida fram.

Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.

Några ortnamn i Kinds härad

Gällstads kyrka

Våra ortnamn, ett historiskt källmaterial, berättar mycket om forna tiders människor och om de sammanhang de levde i. Det kan t.ex. vara fråga om topografi, bebyggelsehistoria, näringar, kommunikationer, religion, folketro och rättskipning. Från det vidsträckta Kinds härad skall här några ortnamn lyftas fram, vilkas vittnesbörd hör hemma i skilda motivkretsar.

Attorp, Toarp, Totebo

Svenska ortnamn innehåller många ord, inte minst personnamn, som numera har försvunnit ur det övriga språket eller i varje fall är ovanliga. Materialet i en ordbok som Nordiskt runnamnslexikon illustrerar väldigt hur personnamnsskicket i Sverige har förändrats under tidernas lopp.

Ortnamn kan i sina förleder bevara personnamn som i vår tid ter sig ålderdomliga. Från bebyggelsenamnen i det gamla Skaraborgs län kan nämnas exempel som *Amfastegården* i Valstad, *Amfastorp* i Högstena och *Anfastorp* i Vilske-Kleva (alla sammansatta med det fornsvenska mansnamnet *Amfast*), *Kantorp* i Ryda (det fornsvenska mansnamnet *Kane*), *Regumatorp* i Sjogerstad (det fornsvenska kvinnonamnet *Ræghinmodh*), *Skumpagården* i Jung (persontillnamnet *Skumpe*) samt by- och sockennamnet *Utvångstorp* (det nordiska mansnamnet *Othwæghen*, **Uthwæghen*). Se vederbörande delar av SOSk.

I SOÄ 7:1 (del 7:1 av Ortnamnen i Älvsborgs län) möter man många bebyggelsenamn som antas innehålla ett personnamn i förleden. Som exempel kan här nämnas *Attorp* (s. 220 f.) och *Toarp* (s. 224 f.) i Södra Säms socken och *Totebo* i Gällstads socken (s. 74 f.).

Förleden i *Attorp* är mansnamnet *Atte*. Ordboken Sveriges medeltida personnamn (1 sp. 198 ff.) visar att detta är väl betygat från det fornsvenska skedet. *Atte* ingår i ortnamn också annorstädes än i Södra Säm. Sammansatt därmed är gårdnamnet *Attorp* i Ryda socken på Varaslätten (SOSk 2 s. 48). I östgöta socknen Rappestad föreligger ett tredje *Attorp*. En bildning till detta gårdnamn är *Atterbom*; en prästerlig förfader till den berömda diktaren och litteraturforskaren tog familjenamnet *Atterbom* efter *Attorp* i Rappestad.

Mansnamnet *Atte* är enligt Nordiskt runnamnslexikon (Peterson 2007 s. 34) en kortform till exempelvis de gamla personnamnen *Algautr* och *Azurr*.

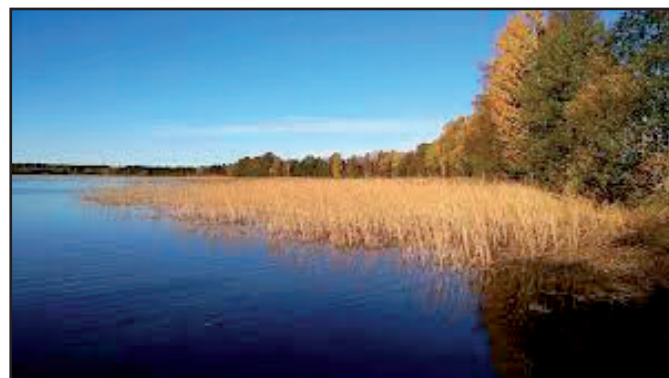
För gårdnamnet *Toarp* vid Bystadsjön anför SOÄ 7:1 skrivningen *Töffwatorp* 1530. Förleden innehåller det fornsvenska mansnamnet *Töve*, efterleden det välbekanta *-torp* 'nybygge'. Som i så många andra fall i Götaland har detta *-torp*-namn med tiden fått ordslutet *-arp*.

Vid sidan av mansnamnet *Töve* fanns i gammal tid kvinnonamnet *Töva*. Med den danska formen *Töve* bärs det senare av kvinnor i dagens Sverige.

Vanliga fordomdags var nordiska förnamn sammansatta med gudanamnet *Tor*: *Torbjörn*, *Torgård*, *Torkil*, *Torsten* osv., och välbekanta är likaledes kortformer av sådana tvåledade personnamn. Vi finner kortformer som *Tobbe* (av *Torbjörn*) och *Töste* (av *Torsten*). Kvinnonamnet *Töva*, *Töve* är, framhåller Roland Otterbjörk (1979 s. 192), bildat till sammansatta namn som *Thorfridh*, *Thorvi* och *Thorvar*. Den maskulina motsvarigheten *Töve* – som alltså ingår i vårt *Toarp* – står enligt Otterbjörk (s. 131) »väl för namn som *Thorvald*, *Thorvidh*; möjl. också sekundärt till kv[inno]n[amnet] *Töva*».

Norrut i Gällstads socken ligger gården Totebo. Dess namn lämnas oförklarat i SOÄ 7:1, som ger belägget *Toteboda* 1557. Sannolikt innehåller också *Totebo* en kortform utgången från ett förnamn på *Thor*-. I ett arbete om forndanska personnamn nämner Kristian Hald (1971 s. 87) att två medeltida källor omtalar en »Thorsten dictus Tote» ('Torsten kallad *Töte*'). Att *Totebo* i Gällstad innehåller en till *Torsten* bildad kortform *Töte* är en tilltalande tanke (jfr våra dagars *Totte*).

Ett *Totebo* uppträder som bynamn i Ullasjö socken. I SOÄ 7:2 (s. 228 f.) sägs detta *Totebo* innehålla genitiv av det från forndanskan kända »mansnamnet *Töte* (f[orn]h[ög]ty[skans] *Zuo zo*, jfr got[iskans] *Tötīla*) el. kanske snarare av ett motsvarande kvinnonamn *Töta*.»

Bystadsjön

Bystadsjön – Helgesjö

Söder om Gällstads kyrka ligger Bystadsjön. Förleden i dess namn åsyftar bebyggelsen Bystad vid östra stranden. I äldre källor bär detta vatten ett annat namn. SOÄ 7:1 (s. 270 f.) anför följande

tidigare skrivningar: *Hellie Siön* 1654, *Hällie Siön* 1656, *Hällge Siö* 1600-t., *Helgesjö* 1711 och *Helgsjön* 1779. Man finner att sjönamnet innehåller bestämd form av adjektivet *helig* och hänvisar beträffande heliga sjöar till Elof Hellquists stora monografi *Studier öfver de svenska sjönamn*.

Bystadsjön utmärks enligt uppgift från orten (Rolf Jönsson, Rännaväg) inte av rikedom på berghällar, klippor e.d. Man tycks inte ha anledning att för *Helgesjö* överväga ett fornsvenskt adjektiv **hællugher* 'kännetecknad av hållar, rik på hållar' e.d. Den i SOÄ 7:1 givna namnförklaringen framstår som närliggande.

I sitt nyssnämnda arbete talar Hellquist (1 s. 251) om »det faktum, att under vår hedniska forntid sjöar ock andra vattendrag synnerligen ofta voro föremål för gudomlig dyrkan, d. v. s. ansågos för heliga, okränkbara, fridlysta ställen». Efter att ha anfört vissa nordiska namn, bland dem *Helgasjön* i Småland, som hithörande exempel framhåller Hellquist som sannolikt att bakgrunden till bruket av *helig* i sjönamn ibland är att ett tempel, en offerplats e.d. har funnits i sjöns närhet. Jfr Svenskt ortnamnslexikon (s. 125) om *Helgasjön* i Småland: ordet *helig* kan uttrycka att sjön under förkristen tid varit fredad eller kanske föremål för dyrkan.

Adjektivet *helig* hade i fornsvenskan formen *helagher*. Betydelser därav var bl.a. 'helig, ren, ostrafflig' och 'okränkbar'. Karin Calissendorff har i en framställning om ortnamn innehållande *helig* bl.a. belyst innebörden 'fridlyst, fredad'. Vid tolkningen av *Helgö*, namnet på en Mälärö väster om Stockholm med mycket berömda fornlämningar, framhåller hon (1964 s. 142 f.) att fynden tyder på att samhället på ön framför allt har varit en handelsplats: »Man kan därför anta, att den frid som hägnade platsen och gav den dess namn innebar att en fredlig handel var tryggad.»

Calissendorff erinrar (s. 116 f.) om det medeltida tingets helgd. Det fornvästnordiska ordet *þinghelgr* betyder 'tingsfrid'.

I Mjøsa, Norges största sjö, ligger Helgøya, år 1234 omtalad som *Insulam que dicitur sancta* ('ön som kallas helig'). Calissendorff (s. 125 ff.) håller för troligt att denna ö främst har varit kultplats och att den för bygden kring Mjøsa gemensamma kultplatsen har legat där.

När adjektivet *helig* ingår i namn på källor får man räkna med en innebörd 'fylld av övernaturlig kraft', framhåller Calissendorff (s. 152). På en helig källa syftar det från Sveriges 1600-talshistoria bekanta stadsnamnet *Heilbronn* vid floden Neckar i Baden-Württemberg; Dieter Berger (1999 s. 139 f.) ger belägget *Heiligbrunno* från år 889.

I den medeltida isländska släktsagan Eyrbyggja saga omtalas berget Helgafell på Þórsnes som så heligt att ingen fick skada någon där och ingen fick blicka mot fjället otvagen.

Från Småland rinner den stora Helge å till havskusten vid Åhus utanför Kristianstad. Dess namn har tolkats som 'den heliga ån' och förbundits med gammal folktro (Kousgård Sørensen 1978 s. 65 f.). Redan undertiteln på en uppsats av Pehr Johnsson (1930–31 s. 15 ff.) ger en föreställning om i vilka banor författarens tankar rört sig: »Helgeå. Har Skånes största vattendrag varit en blotkälla?»

Enligt en uppfattning är *Helge å* i Skåne troligen ett så kallat noanamn med innebörden 'den heliga eller lyckobringande ån'. I gammal tid har namn på företeelser som ingivit fruktan kunnat tabueras och ersättas av insmickrande eller i varje fall omskrivande noord. Helge å har varit ett fruktat vattendrag; det har sagts att »den tar lika många män av daga som Nissan och Lagan tillsammans» (se Pamp 1983 s. 82 f.).

Vilken bakgrund har då namnet *Helgesjö* i närheten av de gamla kyrkbyarna i socknarna Gällstad och Södra Säm? Det är inte lätt att besvara denna fråga. Har hednisk kult bedrivits vid sjön? Har sjön på annat varit förbunden med sakrala föreställningar? Har fredade sammankomster ägt rum vid sjön? Är sjönamnet möjligen bildat

till ett annat, ännu äldre ortnamn innehållande adjektivet *helig*? SOÄ 7:1 (s. 272) uppger att Bergö i Bystadsjön år 1722 kallades *Hällg Öhn* och *Hällgöhn*. Ett från 1500-talet belagt *Helgestad* i Valstads socken tolkas av Ivar Lundahl (i SOSk 13 s. 224 f.) som troligen ett **hælghestadher* 'heligt ställe (kultställe, offerplats)'.

Man bör kanske inte bortse från möjligheten att *Helgesjön* i Kinds härad är ett inställsamnt namn, kanske av noakaraktär. I ett textavsnitt med rubriken »Vattnet och dess makter» redogör Gösta Kellerman (1958 s. 11 ff.) för folkliga föreställningar knutna till västgötska sjöar och åar. Vissa sådana troddes kräva människoliv. Vattenlokaler kunde också bringa kraft och välsignelse (s. 14). Kellerman omtalar bl.a. (s. 16) förbund mellan fiskaren och sjörået på grundval av gåvor och gengåvor. »Vänskapen kan också upprätthållas genom penninggåvor eller annat, t.ex. i Gällstad mynt eller 'dödingaben', i Vänersnäs starkvaran brännvin.» Det finns åtskilliga uppteckningar om »hur sjörået råder om fisken, och hur viktigt det är för fiske och sjöfart att stå väl med henne», heter det vidare.

Jag överlämnar gärna frågan om sjönamnens bakgrund till religionshistoriker och etnologer och till forskare topografiskt-historiskt förtrogna med Bystadsjön och dess närmaste omgivning.

Hand

Innanför en vik av sjön Tolken ligger byn Hand i Tvärreds socken. I SOÄ 7:1 (s. 236 f.) anförs de äldre beläggen *Hand* 1292 och *Hand* 1306 för denna bebyggelse, som uppges vara överflyttad från Varnums socken i Ås härad. Man förmodar att bynamnet innehåller ett ord *hangd*, förklarat som 'överhängande höjd'. »Byn ligger vid en dylik.»

En forskare antog 1950 att bynamnet *Hand* erinrar om viken i Tolken; denna uppfattades som en handliknande formation. Mellan Hand och den nämnda inbuktningen av Tolken ligger gården Handvik.

I ett arbete om ortnamn i den östgötska Bråviksbygden (2012) tolkar Uppsalaprofessorn Thorsten Andersson (s. 65 ff.) olika svenska namn på *Hand(-)* och *Händ-*. Han omtalar därvid (s. 76) *Händene* väster om Skara med hänvisning till sin tidigare behandling av detta by- och sockennamn i ett bidrag av år 1991.

Enligt en tidigare författare kunde *Händene* innehålla ett ånamn **Hand* eller **Hända*; byn ligger vid Dofsan. Detta vattendrag har emellertid fordom burit namnet *Drys*, som med ett välgrundat förslag av Ivar Lundahl (i SOSk 17 s. 60) betyder 'ån med branta stränder'; Dofsan är djupt nedskuren vid Händene. Även ett helt annat tolkningsförslag hade föregått Anderssons artikel från 1991: framför efterleden *-ene* (< *-vin(i)* 'äng, betesmark') kunde *Händene* tänkas innehålla en mot det fornvästnordiska *haðna* 'get' svarande husdjursbeteckning.

Anderssons tilltalande förklaring av *Händene* (1991 s. 5 ff.) tar fasta på topografiska förhållanden vid kyrkbyn och Dofsan. Han beskriver nedskurna tvärdalar med biflöden ned mot ån vid byn och uttrycker en bestämd mening om bakgrunden till ortnamnets *Händ-*: »Det råder ingen tvekan om att *Händene* har fått namn efter den av Dofsans tvärdalar sönderflikade terrängen. Denna har uppenbarligen lett associationen till en hand med utspärrade fingrar.»

I sin 2012 offentliggjorda framställning tar Andersson bl.a. (s. 76 ff.) upp namnen *Hand* och *Handvik* i Tvärred. Med hänvisning till terrängens utseende avfärdar han förslagen att *Hand* skulle åsyfta en vik eller en överhängande höjd. Han framhåller att bebyggelsen ligger på en markerad höjd från vilken smala bergsryggar med svackor emellan skjuter ut och drar slutsatsen att namnet *Hand* åsyftar »fingrar» i terrängen. Namnet *Handvik* uppfattar han inte som ett jämförelsenamn utan snarast som en sammansättning med bynamnet *Hand* i förleden.

Kyrkoruinen i Södra Säm

Rånnaväg

Byn Rånnaväg i Gällstads socken har gamla anor. Väpnaren Olof Pedersson avyttrade 1472 en gård i Rånnaväg till väpnaren Karl Bengtsson av Vinsarpsätten. Enligt Carl Gustaf Styffe (1911) blev Rånnaväg på riksföreståndaren Svante Stures tid »sätessgård för Lasse Karlsson som erhöll adelsbref». Äldre jordeböcker upptar sex hemman i byn. I sen tid har som bekant en tätort vuxit fram på denna plats. Äldre skrivningar av bebyggelsens namn är bl.a. *randawægh* 1445, *randauæg* 1472 och *rondewegh* 1505. *Rand-* har blivit *Rånn-* genom den från Västergötlands folkmål kända ljudövergången *a > å* framför *nd* och den välkända processen *nd > nn*.

Namnet *Rånnaväg* förklaras i SOÄ 7:1 (s. 68) som sammansatt med ordet *rand* 'kant, rand' i förleden; den fornsvenska genitivformen av *rand* var i singularis *randa(r)* och i pluralis *randa*. »Då en sjö [Rånnavägssjön] finnes invid byn, har troligen namnet urspr. avsett 'vägen vid sjökanten'», heter det i SOÄ.

Att ortnamnet sammanhänger med ordet *rand* och innehåller *väg* i efterleden är ett rimligt antagande. Den syftning som föreslås för *Rånnaväg* i SOÄ 7:1 stämmer dock till tveksamhet. Det ter sig allt annat än självklart att *Randa-* föranletts av det tämligen korta strandparti av Rånnavägssjön som ligger närmast landsvägen norr därom mellan Frölunda i Gällstad och Grönahögs socken.

Inom det rätt vidsträckt Gällstad är det inte svårt att finna markerade terrängformationer. I en beskrivning av socknens landskap uppger Albert Josefsson (1950 s. 289 ff.) att naturen där är mycket starkt kuperad och att den högsta punkten i Kinds härad (353 meter över havet) påträffas i Gällstad; »rullstensåsar, förgreningar från Galtåsen, sträcka sig genom socknen i nord-sydlig riktning», meddelar han. Man kan tycka att åtskilliga terränginslag i denna bygd under forntiden och medeltiden borde ha tilldragit sig större uppmärksamhet än den föga påfallande norra kanten av Rånnavägssjön.

I Namn och bygd 109 (2021) har jag (s. 81 ff.) övervägt olika möjligheter att topografiskt förklara förleden *Randa-* i *Rånnaväg*. Jag vill här lyfta fram en av dessa.

Landsvägen mellan Rånnaväg och gränsen till Grönahögs socken löper omedelbart söder om en mäktig och mycket brant bergsida. En tilltalande förklaring av fornsvenskans *Randawægh* är att namnet har använts om denna vägsträcka vid bergkanten. Förleden kan innehålla *rand* (*Rand*) eller ett till *rand* bildat fornspråkligt namn

på det vattendrag som från Oxasjön vid sockengränsen strömmar till Rånnavägssjön.

Källor och litteratur

- Andersson, Thorsten, 1991: Händene. I: Ortnamnssällskapet i Uppsala årsskrift.
 Andersson, Thorsten, 2012: Gamla strand- och önamn i Bråviksbygden. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 120.)
 Berger, Dieter, 1999: Duden. Geographische Namen in Deutschland. Herkunft und Bedeutung der Namen von Ländern, Städten, Bergen und Gewässern. 2., überarbeitete Aufl. von Dieter Berger. Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich. (Duden–Taschenbücher 25.)
 Calissendorff, Karin, 1964: Helgö. I: Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning. 52.
 Hald, Kristian, 1971: Personnavne i Danmark 1. Oldtiden. København. (Dansk Historisk Fællesforenings håndbøger.)
 Hellquist, Elof, 1903–06: Studier öfver de svenska sjönamnen, deras härledning och historia [1–6]. Stockholm. (Bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folkliv 1–6.)
 Johnsson, Per, 1930–31: Helgeå. Har Skånes största vattendrag varit en blotkälla? I: Sydsvenska ortnamnsällskapet årsskrift.
 Josefsson, Albert, 1950: Gällstads socken. I: Sveriges bebyggelse. Statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden. Älvsborgs län 6. Uddevalla.
 Kellerman, Gösta, 1958: Västergötlands andliga liv genom tiderna 1. Västgöts forntro och folktro. Stockholm. (Västergötland. Bidrag till landskapets kulturhistoria och naturbeskrivning. A 10.)
 Kousgård Sørensen, John, 1978: Danske sø- og ånavne 3. H–J. København. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning 15.)
 Ortnamnsarkivet i Uppsala (numera en del av Namnarkivet i Uppsala inom Institutet för språk och folkminnen).
 Otterbjörk, Roland, 1979: Svenska förnamn. Kortfattat namnlexikon. 3 uppl. Stockholm. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 29.)
 Pamp, Bengt, 1983: Ortnamn i Skåne. Stockholm.
 Peterson, Lena, 2007: Nordiskt runnamnslexikon. 5, reviderade utgåvan. Uppsala.
 SOSk = Lundahl, Ivar, 1950–81: Ortnamnen i Skaraborgs län 1–18. Uppsala (=Köbenhavn). (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. A. Sveriges ortnamn.)
 SOÄ = Ortnamnen i Älvsborgs län 1–20. 1906–48. Stockholm. (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. A. Sveriges ortnamn.)
 Strandberg, Svante, 2021: *Rånnaväg* i Gällstad. I: Namn och bygd. Tidskrift för nordisk namnforskning. 109.
 Svenskt ortnamnslexikon. Utarbetat inom Institutet för språk och folkminnen och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 2 reviderade uppl. Red.: Mats Wahlberg. 2016. Uppsala.
 Sveriges medeltida personnamn 1–. 1967–. Uppsala.
 Asterisk framför en ordform anger att denna är rekonstruerad.

Svante Strandberg

Finska krigsbarn

Maria Bouroncle är författare till två böcker med nutidshistoria. Hon är bosatt i Göteborg.

Den första boken handlar om en familjetragedi i Vesene på 1920-talet. Tragedin var att en bondehustru dränkte alla sina tre barn i en balja i köket. En ruskig historia som dessvärre är sann. Vesene ligger i Herrljunga kommun.

Nu har ytterligare en bok presenterats, Flickan med en lapp om halsen.

Det handlar om två Finska syskon som kom till Vesene under andra världskriget. Totalt beräknas 70 000 barn ha lämnat Finland under kriget, och många kom till Västergötland. Som titeln på boken anger, så kom de flesta med tåg och en lapp om halsen som förklarade barnets namn och vart barnet skulle. De allra flesta barn behärskade inte svenska språket.

Resan tog tre dagar och efter ett par veckors karantän hamnade de i Vesene, hos den bonde vars tre barn tidigare blivit mördade av sin mor. Bonden hade då gift om sig och de båda fick inga egna barn. Av alla barn som kom till Sverige, blev 7 200 kvar i sitt nya land. Hilda och Antti i Vesene var två av dessa.

Boken är en fristående del av Marias första bok och är att betrakta som en verklighetsbaserad roman.

Sven-Olof Ask

UTSIDAN RÄKNAS

Boken som hantverk och konst

Kärleken till böcker kan ta sig många uttryck, inte minst i den kostym som boken kläds i. Den här miniutställningen tar fasta på boken som föremål och mer exakt på bokbandets historia. Bokbinderiet är ett hantverk lika gammalt som boken, men idag med påtaglig risk att dö ut. Bokbinderiet kan vara ett konsthantverk. En handbunden bok är unik, det finns ingen exakt likadan.

Fram till 14 augusti visas utställningen "Utsidan räknas" på Stifts- och landsbiblioteket. Den är en samproduktion mellan Stifts- och landsbiblioteket, Västergötlands museum, Skara stiftshistoriska sällskap och Föreningen för Västgötalitteratur. Utställningen lyfter fram bokbandets och bokbinderiets historia med ett urval vackra och tidstypiska böcker ur Stifts- och landsbibliotekets rika samlingar. Vi visar olika typer av bokband från medeltid till det tidiga 1900-talet och prov på traditionell bokbinderiutrustning. Missa inte att se en mycket analog utställning där såväl in- som utsida räknas.

Robin Gullbrandsson

PRIVAT KONSTMARKNAD 1650–1750

Konstsamlingar hos Göteborgsbor och Göteborgskonstnärer av docenterna Björn Fredlund och Christina Dalhede.

Det är en expansiv period av Göteborgs historia som här beskrivs. Vid denna tid stärks ekonomin, borgerskapet hittar sin plats, handel och sjöfart påverkar den sociala situationen för många göteborgare. Staden växer och så även intresset för konst. Några börjar att skapa samlingar. Vi möter kulturintresserade handelsmän som tidigt samlar på konst. Mycket av detta har hittills varit en okänd del i Göteborgs historia. Denna bok beskriver resultatet och ger en analys av det yttre skeendet i staden. Men den handlar

framför allt om det konstmässiga. Allt från importen av färgämnen till placeringar av de färdiga konstverken. Vi möter målare, konsthantverkare, bildhuggare, silversmeder och förgyllare.

Att idag få se in i en målares verkstad på 1700-talet är en intressant och lärorik upplevelse. Mötet med målarmästaren och äldermannen Johan Ross ger en inblick i måleriets fascinerande värld.

Boken omfattar ca 488 sidor, hårdbandsbunden och rikt illustrerad och är utgiven av Föreningen för Västgötalitteratur
Pris 250 kr + ev. porto
Beställning sker genom soask54@gmail.com eller
Föreningen för Västgötalitteratur, Box 324, 532 24 Skara

Acklinga socken i ord och bild

Efter fjorton års arbete i studiecirkelform är den äntligen klar. Boken om Acklinga socken släpptes den 29 maj vid ett event i församlingshemmet. Foto: Joel Rickardsson.

I fjorton år har en grupp besjälade acklingabor arbetat för att ge ut en bok om sin hemsocken. Nu är den klar. "Acklinga socken, i ord och bild" lämnade tryckpressarna i slutet av maj.

Vid förra sekelskiftet var det liv och rörelse i hela Acklinga socken men kanske främst i stationssamhället Ekedalen. Norr respektive söder om orten låg två kalkbruk och över 400 familjer i bygden hade sin försörjning av att far i huset arbetade i berget. Då var trafiken av såväl gods- som persontåg på järnvägssträckan Svensbro-Tidaholm intensiv. Stationshuset och de små anhalterna var givna mötesplatser. I stationssamhället fanns småföretag, butiker och olika serviceinrättningar. Här arrangerades även flera marknader årligen.

300 år tidigare, på 1600-talet, hörde Acklinga socken till Visingsborgs grevskap. Detta ledde bland annat till att ett flertal bondpojkar från bygden fick studera vid Braheskolan på Visingsö. Efter reduktionen blev de större gårdarna militiehemman med officerare som indelningshavare. Dessa förde med sig den stora världen till bygden.

Fanjunkare Johan Wilhelm Paues var bosatt i Pilagården på 1800-talet. Hans dotter Anna blev den första kvinnan i Sverige som hade regeringens tillstånd att kalla sig professor. Detta skedde så sent som 1934.

Boken om Acklinga socken omfattar drygt 400 sidor. Den är tryckt i färg. Insamling och dokumentering har gjorts av medlemmarna i en studiecirkel i Studieförbundet Vuxenskolas regi. Man har låtit många röster komma till tals. Vid sidan av traditionell hembygdsvetenskap om gårdar, skiften och ägarlängder ingår en mängd personliga berättelser och minnesskildringar. Drygt 30 personer har medverkat med egna texter.

Under slutet av 1800-talet växte ett sjudande samhälle vid järnvägen Svensbro-Tidaholm. Här ses stationsbyggnaden i Ekedalen. Foto från Västergötlands museums samlingar. Digitalt kolorerad av TidaReklam.

Knallar i kåken, vintern 1785 i Tun

Ur "StockholmPosten, Lördagen, den 28 Maji 1785" klippes nedanstående skröna. Den innehåller ett i pressen vid den här tiden tämligen sällsynt om ock litet exempel på dialekt i Västergöt-Land, försett med en final pleonastisk rest av det inledande pronomenet:

"Thun i Westergötland, den 14 Maji.

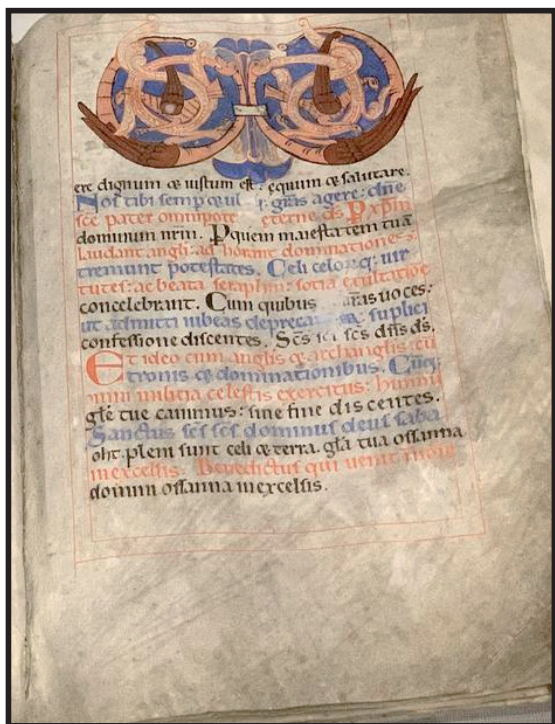
I nejden härstädes tildrog sig för någon tid sedan en löjelig händelse. Några af de med Kramwaror kringwandrande Bönder råkade på en gångstig, som war i snön banad öfwer en liten Koja. Den ene af dem, som skulle wara wägwisare, for wilse på taket, och gick åt skorstenen. De andre ropade och sade, at han går ej rätta vägen, men han lät dem förstå med et: **Jak wetla wäjen ja**, at han wäl weste, hwart han gick. Werkan här af blef den, at han i et ögnablick blef för de andra osynlig, men til största förskräckelse nog synlig för en hustru och några små barn i stugan; och när han, tillika med Kramsäcken^{*)}, rusade neder, så at eld och dam flög omkring honom i spisen, der nyligen en eldbrasa war afbrunnen, så sprang hustrun på dörren och ropade: Ack! At jag hade mina små barn ute --- jag menar, hin onde kom in --- Utur denna bestörtning kom hon dock, så snart hon fick tala wid hans följeslagare, som gjort betänkande wid, at resa samma wäg. --- Den som finner nöje uti, at tänka, och göra betraktelser öfwer förekommande händelser, kan äfwen af sådana småsaker få anledning dertil. Huru många dylika sjelfkloka wägwisare gifwas icke i våra tider i långt wigtigare afseenden?"

Vem som hade skickat denna berättelse med sin snusfönuftiga avslutning till Kungliga huvudstaden, får vi väl aldrig veta. Ingen av prästerna bosatt i Tun eller dess närhet under första halvan av 1780-talet, torde ha gjort sig känd som särskilt skrivklädig. Nämnas bör måhända att i Skara stifts- och landsbiblioteks Knösiska samling lär finnas två gravskrifter över Jonas Silvius (1697 - 1779), grundaren Silvii skola i Tun, attribuerade Jonas Kindstedt (1726 - 1794), rektor vid skolan. Men vi får nöja oss med att konstatera, att backstugan måste ha varit sedvanligt liten och förmodligen delvis nedgrävd i backen.

^{*)} SAOB:s äldsta exempel på 'kramsäck' (= "tvekjusapåse"?) är från 1628.

Pelle Räf

Äldre litteratur

Lördagen den 29 januari i år samlades många lärda i Skara. Då pågick ett medeltidsseminarium med flera intressanta föredrag på Västergötlands museum. Ett av föredragen hölls av idéhistorikern Johan Sundeen med titeln Böcker och bibliotek i medeltidens Skara.

Här följer en kort summering.

Hur kan man veta något om medeltida böcker då det skriftliga källmaterialet är så tunt? Svaret på det är, förutom bevarade böcker i sig, främst testamenten, diariet, korrespondens och förteckningar.

Äldre bibliotek runt om i Europa har en tuff historia med bl a bränder och vandalism och det går en tråd genom historien att samlare av böcker har lämnat vidare till nästa generation som inte har satt samma värde på samlingen.

Det finns exempel i bibliotek där munkar har skyddat böcker som kyrkan officiellt inte tyckt om genom att byta omslag på dem.

Johan nämnde tre typer av bibliotek i det medeltida Skandinavien, kyrkobibliotek, klosterbibliotek och enskilda bibliotek.

Biblioteken var överlag små och den typiska medeltida boksamlingen bestod av ett litet antal manuskript utarbetade i klostermiljö.

Böcker skrevs ofta på pergament och det krävdes stora mängder djur för att skapa böcker. Detta gjorde att en medeltida bok var oerhört dyrbar och det var inte ovanligt att man kedjade fast böcker för att minska risken för stöld.

Det har beräknats att domkyrkan i Skara vid slutet av medeltiden kan ha haft 300 – 500 volymer. Bokbeståndet i domkyrkor bestod i första hand av böcker om det andliga livet, bl a kopplat till liturgin, men även om utbildningens behov, t ex grammatisk litteratur, och juridiska behov.

Det viktigaste sättet att anskaffa böcker var studieresor ut i Europa. Man tog ofta med sig litteratur hem och den litteraturen övergick inte sällan från enskild till institutionell ägo.

Niklas Krantz

Per-Axel Wiktorsson ny Hedersledamot

Vid årsmötet i Lidköping den 2 april kallades Per-Axel Wiktorsson till ny Hedersledamot i Föreningen för Västgötalitteratur.

Per-Axel Wiktorsson är född i Askers socken 1937. Han disputerade 1976 på avhandlingen *Södermannalagens B-handskrift. Textens historia och språk*. Sedermera har han också utgivit monografien *Avskrifter och skrivare. Studier i fornsvenska lagtexter* samt textutgåvan *Magnus Erikssons landslag enl. Cod. Ups. B 23*. Dessutom har han skrivit ett stort antal vetenskapliga uppsatser.

Han var redaktör för ordboken Sveriges medeltida personnamn under åren 1971–1982, då arbetet fördes fram till slutet av bokstaven G. Under åren 1982–1994 var han redaktör vid Svenskt Diplomatarium på Riksarkivet i Stockholm. 1995 blev han universitetslektor vid Högskolan i Örebro och blev biträdande professor där 1997. 1999 utnämndes han till professor i svenska språket vid Örebro universitet.

Bland många utgivna böcker kan nämnas:

2006 *Skrivare i det medeltida Skara stift*.

2011 *Äldre Västgötalagen och dess bilagor*.

2015 *Skrivare i det medeltida Sverige*.

2020 *Fornsvenska Legendariet*.

2022 *Äldre Västgötalagen och dess bilagor. Andra utvidgade och reviderade upplagan*

Han har för sin forskning kring det svenska språket tilldelas HM Konungens medalj i 8:e storleken. 2022 tilldelades han även Västergötlands Fornminnesförenings förtjänstmedalj.

Föreningen för Västgötalitteratur, 1962-1982

Del II

Mötet hölls i Granelund (Sven-Everts sommarställe).

Överst syns från vänster Sven-Evert Gustavsson och Johan Jakobsson. Under dem Bengt Stenberg och Jörgen Elgström. Nederst Nils Sandberg, Margit Brunnegård och Folke Tengeland

Tidskriften Västgötalitteratur (årsskriften)

På styrelsemötet den 27 januari 1963 diskuterade styrelsen frågan om "en publikation". I § 4 står att läsa om en halvårsskrift omfattande 32 sidor i format A5. I skriften skulle publiceras uppsatser om och kring västgötalitteratur. En sida om cirka 60 rader skulle gratis ställas till medlemmarnas förfogande för notiser om bokönskemål, bokbyten med mera. Annonser á 100 kr, skulle bidra till täckande av framställningskostnaden. Priset på halvårsskriften skulle bli 5 kr per nummer, för medlemmar dock 2:50. På årsmötet samma dag beslutades att istället för en prenumerationsavgift höja medlemsavgiften och låta tidskriften bli en medlemsförmån.

Det framhölls att publikationen måste tryckas i ett betydligt större antal än nuvarande antal medlemmar i föreningen, varför en intensiv medlemskampanj borde sättas igång. Publikationens namn föreslogs bli "Västgötalitteratur" med underrubriken utgiven av Föreningen för Västgötalitteratur.

Det första numret kom ut i augusti 1963. Det var inte problemfritt att ge ut tidskriften. Många gånger var det manusbrist, förseningar från tryckeriet eller ekonomiska problem, som gjorde arbetet med tidskriften besvärligt. Ofta trycktes tidskriften som dubbelnummer. På årsmötet 1972 kåserade Nils Sandberg under rubriken "Kampen om manus till tidskriften" om de besvär som varit förknippade alltsedan tidskriftens första nummer år 1963.

Vad skall tidskriften innehålla: nytryck, omtryck eller artiklar om västgötalitteratur?

Men i Meddelandet nr 1 1982 konstaterar dock ordförande Bengt Stenberg att Tidskriften är föreningens flaggskepp och i en längre artikel berättar skriftens redaktör Nils Sandberg utförligt om innehåll och skribenter. Tydligt löstes en hel del problem med tiden.

"Ingen trodde väl vid starten 1963 att Västgötalitteratur skulle kunna hållas vid liv så länge som skett. En bidragande orsak var kanske att tidskriften redan från början fick en tilltalande typografisk utstyrsel". "Jag kan konstatera att ett flertal 1700-talsdissertationer på latin rörande Västergötland blivit presenterade i mer begripligt skick av professorerna Sven Blomgren och Gunnar Tilander". "Västgötska vägar beträder även Johannes Edfelt i några minnesbilder från sina hemtrakter kring Billingen".

En av de flitigaste medarbetarna under årens lopp var dr Hans Sallander, Uppsala, vars artiklar kunde ha rubriken: "Tryckta inbjudningsskrifter till Skaragymnasisters orationer under 1700-talet" och "Västgötska studenter vid universitetet i Dorpat".

Julgåvor:

En julgåva skickades ut till medlemmarna varje år och bestod av ett småtryck. Det första trycket var en faksimilutgåva av den i Skara år 1847 utgivna Staffans Wisan.

Årsmöten:

Årsmöten har hållits på olika platser runt om i landskapet, såsom Skara, Falköping, Lidköping, Borås, Skövde, Alingsås, Göteborg, Vänersborg, Vara, Fristad, Götene, Mariestad, Vårgårda, Ulricehamn, Trollhättan.

Årsmötena var populära och lockade många intresserade medlemmar. Ett stående inslag under mötena var föredrag i olika ämnen med anknytning till Västergötland. Det kunde handla om Medeltida litteratur från Västergötland, Knallen i anekdot och verklighet, Bokband och bokvård, Livet i det gamla Alingsås, Halle- och Hunneberg med mera.

Den 8 april 1972 firade föreningen 10-årsjubileum. Årsmötet var förlagt till Stadshotellet i Lidköping, där 65 medlemmar närvarade. På ett tidigare styrelsemöte samma år hade styrelsen diskuterat den prekära ekonomiska situationen. Tryckkostnaderna hade blivit stora och bidrag borde sökas i olika fonder. Jubileumstidskriften skulle troligtvis bli den sista med förnämligt tryckutförande. Trots detta ville styrelsen inte höja medlemsavgiften. Däremot framfördes en önskan till medlemmarna om kontantbidrag samt bokgåvor, som kunde säljas på auktion där intäkterna oavkortat gick till föreningens kassa.

Mötet avslutades med att Jörgen Elgström kåserade under rubriken "Tre kor för Warholm", om samlandets vända, om prisutvecklingen och om tomma hyllor i antikvariater. Dessutom höll fil.dr. Harald Wideen, Göteborg, föredrag om "Västergötland hos Olaus Magnus".

På årsmötet 1974 i Vara talade ordföranden Bengt Stenberg om den nyss avlidne författaren Gunnar Falkås och hans författarskap. "Personligen ansåg hr Stenberg att romanen Turturduvas röst var den bästa."

Vid årsmötet 1981 på Skövde stadsbibliotek kunde skattemästaren Johan Jakobsson informera medlemmarna om det ekonomiska läget. Vid årsskiftet hade föreningen en behållning på drygt 43 tkr. Auktionsverksamheten hade under 1980 gett en nettobehållning på cirka 15 tkr och i medlemsavgifter hade influtit cirka 31 tkr. Ekonomin såg onekligen bättre ut än för några år sedan.

När föreningen kallade till jubileumsårsmöte, 20 år, den 27 mars 1982, i Falköping, kunde ordförande Bengt Stenberg inte låta bli att rekapitulera det allra första mötet i mars 1962 på Rådhuset i Lidköping. Mötet blev tydligen rätt "stormigt". "Inte så att man slogs utan därför att vitt skilda intressen kom till tals, att man var osäker på syfte och metodik samt att en del hyste tvivel om att en förening skulle lyckas"! På detta årsmöte avgick Bengt Stenberg som ordförande och istället valdes länsbibliotekarien Arne Sträng, Skara. Den avgående ordföranden Bengt Stenberg tilldelades föreningens diplom för förtjänstfulla insatser, likaså Johan Jakobsson och Nils Sandberg.

Den nyvalde ordföranden, Arne Sträng, poängterade att man inte fick glömma den västgötska skönlitteraturen och lyriken för all topografisk litteratur. Under den kulturella delen av årsmötet hade detta verkligen tagits fasta på och ägnades åt lyrik och dikt på Falbygden. Dikter av Olof Lagercrantz (som hade inbjudits till detta möte, men tydligen tackat nej) och Stig Carlson. Maj Larsson läste fyra dikter ur sin bok Staffli vid vägkanten och Lennart Dahl, Falköpingsdiktaren, läste dikter ur sin produktion om sin ungdoms stad. Mötet avslutades med att Lars-Erik Linnarsson berättade om Jönköpingsregionen. 80 medlemmar deltog.

Populära inslag blev också de bokauktioner som anordnades i samband med årsmötena, till exempel 1969 i Vara med 275 utrop, vilket inbringade en auktionssumma på 7 700 kr.

Höstmöten:

Höstmötena, eller rättare sagt utflykterna/studiebesöken, var mycket populära och bidrog till ett ökat antal medlemmar. Ti-

digt, redan 1966, framkom en önskan om att föreningen skulle anordna utfärder till något privatägt västgötabibliotek, högt på önskelistan stod Dagsnäs, Koberg och Kavlås.

Den 21 september 1968 kunde det första av flera uppskattade "herrgårdsbesök" anordnas. Besöksmålet denna dag var Dagsnäs och antalet närvarande medlemmar var 125.

Sekreteraren Sven-Evert Gustafsson berättar följande:

Visning av samlingar på Dagsnäs:

"Ordf. hr Stenberg hälsar den stora skaran tillstädeskomna från trappan till Dagsnäs. Deltagarna indelas i två grupper. Den ena gruppen beger sig till Stora Bjurums slott där kaffe serveras och möjlighet att studera byggnader med omgivande park finnes.

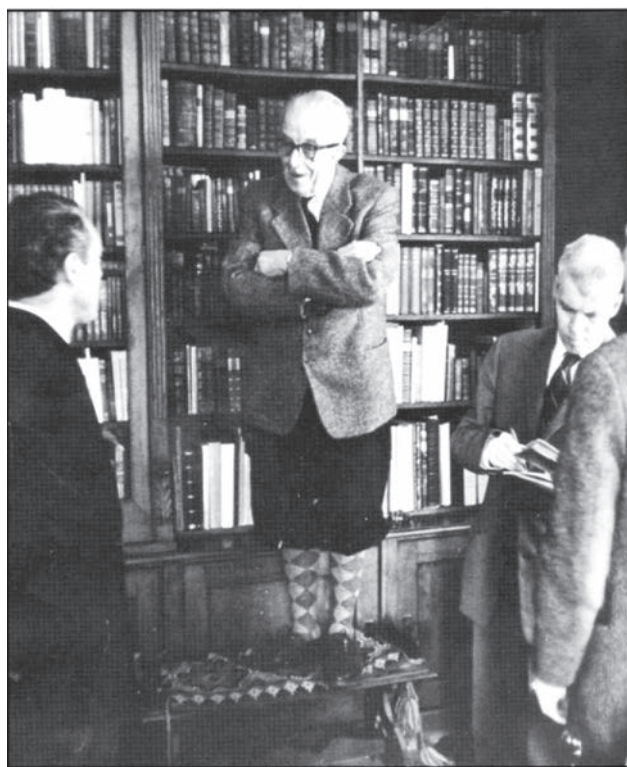
Den andra gruppen delas i sin tur upp i två grupper, av vilka den ena beger sig till Dagsnäs bibliotek, som presenteras av 1:e bibliotekarie Nils Sandberg. Den andra halvan får bese byggnaden med dess många rum och rikliga utsmyckningar och samlingar. Fru Elsa Ekberg presenterar dessa.

Tillfälle ges sedan till en rundvandring i parken där antikvarie Beerståhl berättar om den Thamska runstenssamlingen.

Grupperna växlar därefter och efter ungefär tre timmar har samtliga fått se de stora och fina samlingarna på Dagsnäs av vilka samlingen av västgötlitteratur av naturliga skäl drager den största uppmärksamhet.

Vädret är torrt och fint med lagom värme. Arrangemanget lyckas utomordentligt väl och alla är nöjda och belåtna. Aldrig tidigare har så många personer deltagit i ett sammanträde som föreningen anordnat.

Föreningens varma tack till fru Ekberg framförs av hr Stenberg."

Bertil Ekberg berättar om Dagsnässamlingen

Kobergs slott:

Men ingenting kunde slå besöken på Kobergs slott, det första redan 1969. Anmälan krävdes och besöket avsåg endast medlemmar! Förutom det berömda biblioteket, besågs stallbyggnaden och den ostindiska porslinsamlingen. Kaffe serverades på Lagmansereds skola. Hela 175 medlemmar var anmälda och efteråt uttrycktes "allmänt en belåtnhet över besöket, vilket bland annat givit medlemmarna tillfälle att på nära håll studera de märkliga och rara skrifter som finns i Koberg-biblioteket".

Man kan inte låta bli att imponeras över den logistik som krävdes för att alla grupper skulle få se allt och inte minst få dricka kaffe!

Del av biblioteket på Koberg

Nästa besök på Koberg gjordes 1982. Intresset var så stort att besöket fick dubbleras, den 22 maj och en gång under hösten, sammanlagt deltog över 200 medlemmar.

Andra uppskattade studiebesök gjordes hos familjen von Essen på Kavlås slott inklusive Hömbs by (175 medlemmar, 1971), hos familjen Virgin på Mariedals slott (150 medlemmar, 1972).

1973 hade 150 medlemmar anmält sig till besök på St Eks herrgård. Godsägare Lilliestierna berättade om gårdens historia. Två grupper bildades, en grupp besåg slottet med biblioteket och trädgården medan den andra gruppen besökte kyrkan, därefter bytte grupperna plats. Efteråt samlades alla i kyrkan, som blev fullsatt. Intendent Arne Losman vid Skokloster, berättade om Ulric Scheffers fina bibliotek, som tillkommit på St Ek i slutet av 1700-talet, men som år 1800 förts till Skokloster. Kaffet avnjöts på Binnebergs tingshus, där kyrkoherde Erik Angrimer, Våring, var värd.

1977 besöktes Hellidens slott, Tidaholm, samt Turbinhusön. Ett föredrag hölls om ortnamnen: Ettak, Baltak, Suntak, Vättak.

Andra besök har gjorts på Veterinärinrättningens bibliotek, Skara, Skövde stadsbibliotek, Borås stadsbibliotek, Karlsborgs fästning med mera.

1980 anordnades en bussresa till Ulricehamn samt gårdarna runt sjön, 71 medlemmar deltog. Även 1981 företogs en bussutflykt med tre hela bussar, 160 medlemmar. Resan gick norrut och besök gjordes på Bergatorp, Hassle-Säby, Börstorps slott, Borrud och Ymsjöholm.

Även bokauktioner anordnades i samband med höstmötena.

Bokauktioner:

Ur Meddelandet nr 1, 1982:

"Bokauktionerna är viktiga som högtidsstunder för samlandets glädje, men de är naturligtvis också betydelsefulla som instrument för spridandet av information om västgötalitteraturen. Jag tänker särskilt på auktionerna av Hans Sallanders och Jörgen Elgströms stora och representativa samlingar. Katalogerna är ytterst värdefulla bibliografier". (Bengt Stenberg).

Bokauktioner började anordnas, först i samband med årsmöten och höstmöten, men fick snart egna dagar inplanerade. Det kunde vara medlemsauktioner, där medlemmarna fick lämna in böcker till försäljning, eller gåvoauktioner där medlemmarna lät föreningen ta emot hela intäkten. En annan typ av auktion var "Kaka söker maka". Här kunde man komplettera sina samlingar av tidskriftsnummer och årsböcker, och behövde alltså inte köpa hela årgångar.

På årsmötet 1970 beslöts att föreningen skulle fungera som värd för den stora auktionen av dr Hans Sallanders boksamling. Föreningen stod för tryckandet av auktionskatalogen. Auktionen förlades till Skara under två dagar, den 28-29 oktober, 1970. "Något som sent skall glömmas." Denna auktion har skildrats i Meddelandet nr 3 och 4, 2020, av Johnny Hagberg.

Bokauktionen den 20 oktober 1973, var förlagd till församlingshemmet i Herrljunga, innehöll ett ovanligt inslag. Deltagarna fick för första gången se Kullingsdräkten i färdigt skick. Den hade kunnat rekonstrueras i sin helhet tack vare en av föreningen utgiven skrift. Senare vid kaffesamkvämet inträdde Kullings folkdanslag,

som bjöd på en uppskattad dansuppvisning.

Sven-Evert Gustafsson berättar i Meddelandet nr 1 1982, att till dags dato har sammanlagt 23 auktioner hållits. De flesta i Församlingshemmet i Vara, *"som med sin goda akustik och läge skapat en speciell atmosfär"*. Övriga auktioner har hållits i Herrljunga, Skara, Fristad och Falköping.

Styrelsemedlemmen Jörgen Elgström lät försälja sin stora boksamling genom föreningens försorg och det krävdes hela fyra auktionstillfällen; 27 september 1980 (125 personer), 7 mars 1981 (cirka 125 personer), 9-10 oktober 1981, (100-150 personer), 13 mars 1982 (95 personer).

Här följer ett referat av auktion Elgström nr II, 7 mars 1981: *"På minuten" hos Sparbanken i Vara var ur funktion och det höll på att bli katastrof för en medlem, som inte hade något att köpa för. Det hela ordnade upp sig, han fick liksom bibliotek etc. köpa på "lapp". För första gången tillämpade vi nu på allvar det systemet, att de som ej betalade kontant fick som "likvid" lämna ett kort varpå auktionsnummer, pris samt signatur etc. var angivet. Med detta system – som visade sig fungera snabbt och bra – åstadkom vi större säkerhet.*

Väderlekstjänsten hade varnat för "snö i riklig mängd" samt andra trafiksvårigheter och en del presumtiva besökare skrämdes nog av detta. På morgonen ringde ett par medlemmar från Skövde och undrade om auktionen skulle inställas, där var ymnigt snöfall. Jag hade vid andra telefonsamtal uppgifter om att det inte alls var så illa på andra håll, i Skara- och Göteborgstrakten. Det var alltså ingen fara alls med väglaget och de senaste rapporterna från väderlekstjänsten visade på mildväder. Så inträffade och då auktionen var slut regnade de.

500 nr (sockenböcker) ur Elgströmska samlingen gick under klubban. Auktionskatalog var klar redan den 26 oktober 1980. Katalogen utformades efter Jörgens intentioner. Han var mycket noggrann med det. Det skulle – liksom Elgström I – vara exakt 500 nummer och det skulle vara en ortsförteckning. Han hade stora svårigheter att avgöra hur mycket som skulle separeras, och det är ju inte lätt. På auktionen beslöt vi att separera 1-12 av Falbygden och det var nog klokt. All erfarenhet tyder på att samlingsband och buntar av årsskrifter, jultidningar etc blir dåligt betalda.

Om auktionen i sig själv är ej mycket att berätta. Den flöt som vanligt perfekt. Började exakt kl 13 efter en timmas visning, kaffepaus mellan 15.00–15.30, samt avslutades kl 17.35. Sammanlagt uppgick auktionen till 54 740 kr, varav föreningen för sina omkostnader erhåller 15 % eller omkring 8 000 kr. Gunnar Ögren ropade, Gunnar Sundberg höll upp, Green, Hökås samt Rune Fridén kasserade in. Karl-Evert Gustavsson i Larv, förde protokoll liksom sekreteraren och Gunnar Ivarsson var behjälplig med kassan. Johan Jakobsson var förhindrad på grund av heshet, i övrigt var Ask och Arne Johansson förhindrade. Prisförteckning kunde rekvireras i samband med katalogen samt beställas under auktionen. Sammanlagt beställdes 110 ex." /Sven-Evert Gustafsson.

Den 19 oktober, 1974, hölls auktion efter avlidne adjunkten Erik Sandberg i Församlingshemmet i Vara. Katalogen bestod av 625 nummer, vissa separerades och det blev totalt 730 utrop. Annonsering hade gjorts i flera tidningar och intresset var stort. Cirka 200 kataloger utsändes i förskott. *"I tre personbilar fraktades så auktionsgodset – försäkrat till 30 tkr – på morgonen den 19 oktober till Vara."* Totalt räknande man med att cirka 175 personer deltog i auktionen under längre eller kortare tid. Klockan 17:15 kunde auktionen avslutas och då hade samtliga böcker försålts till ett värde av 34 500 kronor. Priserna låg merendels på ett högt plan, till exempel Ada Damm 360 kr och John Andersson: Boken om Mark 80 kr.

"Genom bokauktionen har så medlemmarna i föreningen getts ett

enastående tillfälle att på en gång få taga del av ett så omfattande och samlat utbud av litteratur."

Förutom Sallander och Elgström framhåller Sven-Evert Gustafsson även auktionerna efter Einar Magnusson, Erik Angrimer, Nils E Thomsen, Gösta Riddervärn och Lennart Almqvist.

Övrigt som har timat under dessa 20 år:

Föreningen deltog i festligheterna då Gustaf Ewald fyllde 90 år 1974. Till denna dag utkom en bibliografi *"Gustaf Ewalds skrifter 1908-1973"* sammanställd och utgiven av Margit och Håkan Brunnegård samt Nils Sandberg.

Likaså sammanställdes en bibliografi över Carl Martin Bergstrands skrifter, inför hans 80-årsdag 1979.

Föreningen har av Svenska Akademiledamoten Johannes Edfelt mottagit 25 ex av en diktsamling, som försålts och intäkterna har gått till föreningskassan.

Föreningen har varit medarrangör till *"Symposium kring Västergötlands historia"*. 8 april. 1978, Skara.

Höstmötet den 27 augusti, 1978, förlades till Torpa stenhus och var ett samarbete mellan föreningen, Västergötlands fornminnesförening och Västergötlands hembygdsförbund, den så kallade *"Västgötadagen"*. *"Dagen förbi strädes av ett synnerligen kallt väder, ca 7-8 grader, isande kall nordlig vind samt molnigt och regnskurar tidvis."* Programmet innehöll sång av Borås kammarkör, folkmusik och folkdans med mera.

Den 31 maj 1979 i Larvs kyrka firades minnet av skalden Runius 300 år. Dagen, som arrangerades av föreningen i samarbete med Skara humanistiska förening och Västergötlands hembygdsförbund, lockade en publik på 85 personer. De fick lyssna på föredrag, sång och dikt av Runius.

Den 27 oktober, 1979, genomfördes en resa i samarbete med Västergötlands hembygdsförbund och Västergötlands Fornminnesförening till Växjö och Emigrantinstitutet. 100 anmällda personer.

Samarrangemang: Kartan och hembygdsforskningen. 17 november, Skara. 300 personer. En rad föredrag som behandlade var sina aspekter på ämnet.

Söndagen den 22 augusti 1982 var föreningen medarrangör till Hembygdsdagen på Nääs. Bland programinslagen märktes Västgöta Bokmässan.

Årets vackraste västgötabok:

På årsmötet 1979 i Mariestad beslutades att varje år utse *"Årets vackraste västgötabok"*, detta för att uppmuntra utgivandet av typografiskt tilltalande västgötaböcker.

Det första diplommet utdelades på årsmötet 1980 till boken: *"Med Västgöta-Bengtsson i Linnés fotspår"*.

1981 delades priset mellan Gunnar Arnborg för boken *"Stenmur'n"* och Sven-Axel Hallbäck och Johnny Ahlgren för deras bok *"Slättlandskapet"*.

1982 var pristagaren Karl-Anders Andersson med boken. *"Dokument i svart och vitt"*.

Avslutningsvis nämner Bengt Sandberg i Meddelandet nr 1 1982, förutom tidskriften Västgötalitteratur, bokauktionerna, *"resorna i landskapet i spåren av historia, kultur och litteratur"*, även föreningens engagemang i *"studieinformation till amatörforskare, information om forskningsvägar och källor, som främst har kommit till uttryck i symposierna i Skara"*.

De medlemmar som har deltagit i alla dessa årsmöten och höstmöten och lyssnat till ett stort antal föredrag samt upplevt många fina och storslagna bibliotek, har sannerligen utökat sin kunskap om västgötalitteratur och tack vare bokauktionerna kunnat bygga upp egna boksamlingar.

Annicka Berggren, sekreterare

Bortbytta bottforer, eller: Båtade den?

Efterlysningen i Skara Tidning 10/11 1849:

Attendez Messieurs!

Troligen berusad af dansen, musiken, det täcka könets älskvärdhet eller något annat, har någon, vid hemgåendet från Soiréen härstädes sislidne Söndag den 4 dennes, instufvat sina fortkomstledamöter i en annans Bottforer. Som egaren till desamma väntade till sista man, för att få den värde drömmarens i utbyte, så kan han ej skäligen anses som orsak dertill. Utan att vilja afgöra hvem af oss, som vunnit på bytet, ser dock insändaren häraf heldst, att få behålla de sina, hvarföre ombyte med det snaraste torde ske å samma ställe misstaget skett. Sker ej ombyte inom åtta dagar härefter, så komma de att begagnas, emedan bottforer stå uti ett förhållande till Skaras gator, som båtar till vattnet.

Efter läsning av detta försök till roande rader, upplyses först den obildade om att Svenska akademins ordbok definierar BOTTFOR "ytterstövel", med tillägget att ordet kommer från franskans "botte forte", att jämföra med det likaledes inlånade "bottin", diminutiv av "botte" stövel. Sedan slår vi förvetna fiktivt upp Skara Tidning 27/10 1849 och läser:

"Annonseras Dans-Soirée i Skara å Herr J. P. Kjelléns Salon Söndagen d. 4 Nov. 1849 kl. 6 e. m. Entréen 24 sk. B:co, C. J. Brodén. J. Rosell."

Och har vi nu börjat snoka, får vi väl löpa linan ut och med hjälp av Arkiv Digital till en början konstatera, att handelsmannen Johan Peter Kjellén (1819 - 1871) var född i Skövde men dog i Skara, sörjd av bl a hustrun, den "Undernästa" inspektorsdottern Albertina Rudelius (1826 - 1918), som avled hos en dotter i Mangskog av alla ställen. Har någon mer än Fröding varit där och dansat vid vägkanten? Var J P Kjelléns "Nalen" var belägen, överlättes åt någon stufvande medlem av Skara Gille att klura ut.

Förmodligen fick Kjellén slänga av inträdessleven liksom "dansbandsmusikerna", djärvt gissat några sk fältnusikanter vid Västgöta regemente som råkade vara förlagda i stån. Föreslås kan t ex musikdirektören Carl Gerlach (1794 - 1860), hans son Carl Gustaf Gerlach (1824 - 1902)¹, regementstrumslagaren och stockholmaren Johan Isak Kjellander (född 1816), eller någon eller ett par av de övriga militämusikerna, glasförsörjarna Carl Högberg (1804 - 1876) och hans bror Johan Emanuel Högberg (ca 1806 - 1883)², samt byggmästarsonen, Skarafödde August Bergman (1820 - 1889).

Men huvuddelen av balunsens förhoppeligen höga netto norpades nog av arrangörerna, eller tillställarna som det kunde heta en bit in på 1900-talet. Fanjunkarsonen Carl Johan Brodén (1818 - 1898) var från Mariestad och nu "Collega Scholæ", dvs troligen lärare i Skara trivialskola. Men han klättrade uppåt ecklesiastiskt som lektor och pastor loci i Vinköl, men framför allt som prost och politiker i "det mycket inkomstgifvande Förslöfs pastorat i Skåne", avslutningsvis. Där kan hans och hans hustrus, kronofogdedottern från Stolan i Berg Ella Gallander (1832 - 1902), gravvård beskådas på kyrkogården, såvida man inte nöjer sig med enbart hans konterfej i det tryckta Svenska porträttgalleriet.

Johan Rosell (1818 - 1898) var inte bara årsbroder utan också i dubbelbemärkelse kollegial kollega med Brodén år 1849. Men om Rosell, som lär ha varit född uä i byn Rörsås i "Ullärva", skvallrar Warholm att han blev "svagsint och inlåst på Wadstena hospital 1855". Den ekonomiskt intresserade läsaren kan inte fågnas med svar på frågan hur mycket det kostade. Här konstateras endast att Rosell förefaller ha blivit återlöst. Ty hans vid bouppteckning efter honom 1898 som fd läroverkslärare i Skara ej närvarande, avlidna halvsystems fyra barn i bl a Ullervad och USAmerika, torde som enda arvingar ha blivit positivt överraskade av att få

dela på behållningen om 2,556 riksdaler, ej föraktfulla 840,000 SEK i runda svängar idag.

Pelle Räf,

som p g a med åldern svik(t)ande reminiscenser av en kurs i fransk språkhistoria inte kan avgöra om den understa överskriftens stavning av imperativet "Attendez", beror på insändarens bristande kunskaper i franska eller dåförtiden var korrekt.

1) Pappa Gerlach hade troligen varit med om Sveaborgs nesliga kapitulation 1808, men sonen fick aldrig lukta tyskt krut då regementet låg och latade sig på Fyn sommaren 1848 under det dansk-tyska kriget.

2) Den yngre Högbergaren flyttade på gamla da'r från Eggby ända upp till "Glommers" på ungefär 360 meters höjd över havet, dvs till Glommersträsk sydost om Arvidsjaur, där hans son Johan Petter Högberg (1830 - 1907) var folkskollärare.

Gudhem

Gudhems klostermuseiförening har delvis nystartat med den nyvalda ordföranden Evelin Esseen. Torsdagen den 26 maj öppnade klostermuseet för säsongen och beräknas ha öppet dagligen kl. 9-18 t o m augusti men öppettiderna kan variera.

Förutom museet finns det vackra klosterområdet som är öppet för allmänheten med skylttexter som berättar om platsens intressanta och spännande historia.

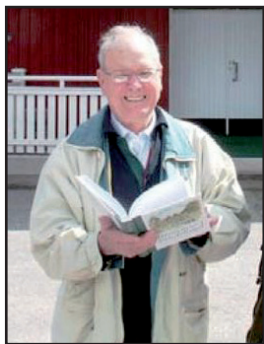
Klosterträdgården med bl a Gudhemsrosen kommer att rustas upp och den forna karpdammen kommer eventuellt åter få en vattenspegel.

Ett stort projekt som det planeras för är en ny byggnad som ska förvara och visa vackra huggna stenar från klostrets medeltida tid.

Ett välfyllt bokbord med litteratur till förmånliga priser finns i det stundtals bemannade klostermuseet.

Niklas Krantz

En stor västgötaförfattare har lämnat oss

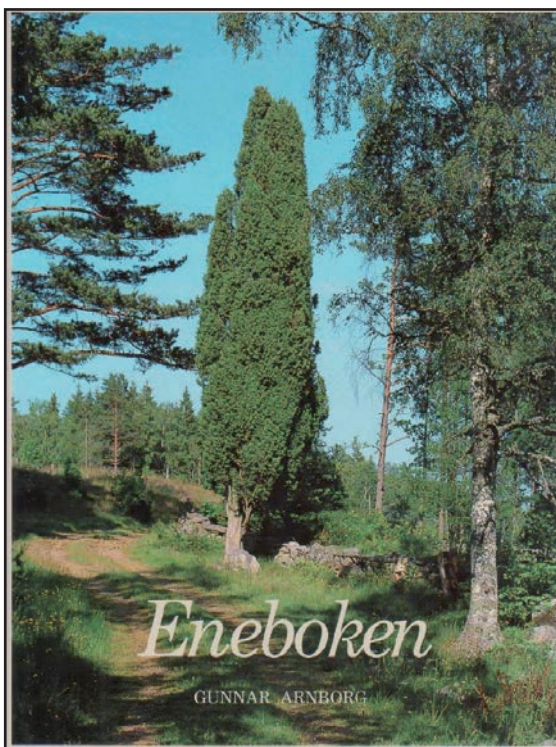
Författaren, folklivsforskaren, fil. hedersdoktor m.m., Gunnar Arnborg, Gråbo, avled den 29 maj. Han var född den 30 december 1926 och blev således 95 år. Hans begravning sker den 28 juni. Föreningen för Västgötalitteratur hedrar hans minne med en gåva till Tengelandsfonden.

Arnborg är ständigt aktuell på våra bokauktioner där böcker som *Stenmurn*, *Farmors stoppelåda*, *Mulens marker* och *Hemmagjort* med flera hela tiden får nya köpare. Under sin levnad fick han motta ett stort antal priser för sin forskning.

Om hans bok *Stigar och vägsäl* står det följande på en hemsida:

Kultur i närmiljö

Livets långa länkar är viktiga: det nuvarande i relation till det förflutna stakar ut vägar till den okända framtiden. Om detta vet Gunnar Arnborg mer än de flesta. "Bonden i oss har bleknat och är numera en avlägsen släkting", skriver han. *Stigar och vägsäl* är en levnadsvis minnesbok där huvudpersonen ställer sig själv i bakgrunden. Istället är det tiden som kommer till tals genom de vänner, bekanta, grannar och släktingar som befolkar bokens text och rika bildskatt. En väsentlig roll spelar en bondes trägna dagboksanteckningar under åren 1900–1960, där livets gång speglas med omvälvande uppfinningar som cykel, radio, elektricitet, flygplan och slättermaskin. Bygden

och den stora världen finns samtidigt i lantmannens noteringar. Tidsvandringen fångar ljudens och ljusets förändring, den stillsamma tystnaden och försjunketheten inom människan. "En gång hade vi ett ålderdomligt golvrör med bara en enda visare. Det räckte på ett ungefär", skriver Arnborg. Vi möter kvinnorna i deras ständiga verksamhet i detta hörn av Västergötland med stora familjer och flera generationer att dra försorg om; männen med hästar och senare traktorer; vi inser järnspisens betydelse, religionens plats i kyrka och bönehus; barnens lekar och behjälplighet. Förankringen i bygden är djup med dess språk, skola, med mejeri och handelsbod, de prydliga stenmurarna och landsvägarnas knastrande grus.

Hans böcker har blivit storsäljare vilket säkert beror på den gedigna kunskap som låg bakom dem. Gunnar Arnborg var också en lysande föreläsare och god vän till vår förening.

Styrelsen

Museiinvigning i Vårgårda

Söndagen den 22 maj var det dags för invigning av Vårgårda museum på hembygdsplatsen i Tumberg. Över 200 personer var på plats och fick ta del av bokbord, musik, tal, förtäring och museiinvigning.

Projektet Vårgårda museum påbörjades år 2017 och fem år senare stod det nu klart efter tusentals ideella arbetstimmar och ekonomiska bidrag från generösa krafter. Efter att ett rött band klippts av var allmänheten välkomna in i den f d skolan från 1898, nu Vårgårda museum.

Det börjar kronologiskt med utställningen SPÅR och delger besökaren information om kommunområdets tid från istid till nutid på ett pedagogiskt sätt.

Förhistoriska fynd visas upp, med praktyxan Galstadsyxan från bronsåldern som toppobjekt, följt av bl a kyrkohistoria, by- och vägghistoria, den betydelsefulla järnvägen och uppbyggda små affärsverksamheter såsom konditori och järnhandel. Kommunens styrka i näringslivet visas bl a genom de börsnoterade bolagen Autoliv, Veoneer och Doggy.

Museet är väl värt ett besök, när det väl är öppet.

Museets fasta öppettider kommer att vara kl. 11.00–14.00 på söndagarna fram t o m september. Tre timmar varje vecka alltså, vilket är bedrövligt dåligt.

Får hoppas att sponsorer och andra bidragsgivare kräver mer av bidragstagarna vad gäller öppettiderna.

Niklas Krantz

60 år med västgötalitteratur

I Lidköpings rådhus bildades Föreningen för Västgötalitteratur år 1962.
Foto: Lars Gahrn.

Föreningen för Västgötalitteratur återvände år 2022 till sitt ursprung, då man firade föreningens 60-årsjubileum i Lidköping. I stadens rådhus, som en gång i tiden hade tjänstgjort som Magnus Gabriel De la Gardies jaktstolt, bildades föreningen år 1962. 60 år senare samlades bokvännerna i Lidköpings stadshotell.

Frideneboken – redan raritet

Föreningens rutinerade och kraftfulle ordförande Johnny Hagberg, med 33 år som ordförande bakom sig, vet, att medlemmarna inte kommer i första hand för årsmötesförhandlingarna. Han klubbade därför raskt igenom dagordningens punkter med vederbörliga omval och tacksam ansvarsfrihet. Dock gav han varje punkt så mycket tid, som behövdes, för att medlemmarna skulle få de nödvändigaste upplysningarna. Mest tid tog utdelandet av priser för årets (det vill säga fjolårets västgötabok) och förrföra årets västgötabok. På grund av corona-pandemin delades nämligen inte något pris för 2020 ut under 2021. Under försträdda år utkom sockneboken för Fridene, en socken i Hjo kommun. Socken har bara omkring 400 invånare, och sockneboks-kommitténs medlemmar undrade, om de någonsin skulle få sålt huvuddelen av upplagan. Under dagen för boksläppet spöregnade det, men folk strömmade inte desto mindre till. Böckerna och kommitténs medlemmar befann sig inne i församlingshemmet, och böckerna lämnades ut genom fönstret till köparna. Innan dagen var till ända hade man sålt omkring 400 av upplagens 500 böcker. De övriga såldes slut före jul. Frideneboken är alltså redan en raritet.

Dagbok från landet och krönika om Vikaryd

Två böcker utgivna 2021 belönades med titeln "Årets västgötabok" för 2021. Britt Liljewall hade givit ut och behandlat "Wilhelms dagbok" och fick många lovord, därför att boken var vacker att beskåda både utvändigt och invändigt. Britt Liljewall har ägnat sig åt bonde-dagböcker alltifrån sin doktorsavhandling, och även Wilhelms dagbok speglar livet på landet. Den andra pristagaren var Håkan Kumler, ordförande för Historiska sällskapet i Alingsås. Han hade skrivit en skildring av Vikaryds sentida slott, rivet 1947, utanför Alingsås. Denna slottskrönika är rikt illustrerad med fotografier, som ger inblickar i herrgårdslivet. Släkten Dickson lät bygga slottet och innehar alltjämt denna egendom. Läsaren får möta ett myller av kända och mindre kända Dicksöner.

Många originella storsamlare

Till ett jubileum hör givetvis en redogörelse för föreningens öden och bedrifter. Ordföranden Johnny Hagberg höll ett skämtsamt och mycket uppskattat kåseri om föreningen och dess färgstarka medlemmar. Många särpräglade samlare passerade revy, och medlemmarna skrattade hjärtligt åt Hagbergs anekdoter. I detta fall liksom i många andra gäller dock Runebergs bevingade ord: "Och något tälte hon skrattas åt men mera hedras ändå". Bakom detta oregerliga boksamlande ligger givetvis i de flesta fall en stor kärlek till hembygden och vårt landskap och en stark bildnings-törst. Många samlare läser trots allt många av sina böcker, även om åtskilliga samlare bygger upp boksamlingar främst av ren och skär samlarglädje. Alla gör nytta på så vis, att de härbärgerar böckerna någon tid och vårdar dem. På så vis vidmakthålls intresset för västgötalitteraturen. Vet allmänheten att västgötaböcker är eftersökta, tar folk som regel vara på böckerna. Efter samlarnas död brukar böckerna på nytt dyka upp på föreningens bokauktioner, många av dem med nummerstickan kvar från föregående auktion.

Vid Lidan i Lidköping finns en staty ur litteraturen: Sara Videbeck, som drev glasmästeri i staden, allt enligt Carl Jonas Love Almqvists roman "Det går an". Tillhör denna roman västgötalitteraturen? Ja, i någon mån kan väl även den räknas dit.

Bokauktioner sedan 1967

I början bytte bokvännerna västgötaböcker med varandra, men 1967, alltså bara fem år efter föreningens bildande, började föreningen anordna bokauktioner. Syftet var, att medlemmarna till billigt pris skulle kunna förvärva västgötalitteratur. Förvisso fick de tillfälle att förvärva västgötalitteratur, även om otroligt mycket av annan litteratur har sålts, men priserna blev inte låga. När många samlare kom samman och började bjuda över varandra, trissades givetvis priserna upp. Västgötalitteraturen hamnade i en högre prisklass än böcker om andra landskap. Många samlare offrade väldigt mycket pengar på att bygga upp sina samlingar. Detta är så mycket mer imponerande som ingen av dem var rik. "Ingen av våra storsamlare har varit höginkomsttagare", berättade Johnny Hagberg.

Tidskriften Meddelanden sedan 1967

En mycket viktig verksamhet är föreningens Meddelanden, det vill säga föreningens medlemstidning, som ges ut fyra gånger om året och har mycket stor betydelse för att sprida kunskapen om nyutkommen västgötalitteratur och landskapets uppsjö av äldre skrifter. Meddelandena började utges som stenciler, framställda av

Sven-Evert Gustafsson på skolans stencilapparat, år 1967. Dessa kortfattade och svårlästa Meddelanden har så småningom börjat tryckas på tryckeri och håller nu hög standard trycktekniskt. De har också blivit alltmer omfångsrika. Man har anledning att förmoda, att Meddelandena är en orsak till att föreningen har långt mer än 1000 medlemmar.

Omfattande bokutgivning

En verksamhet berörde Johnny Hagberg inte alls i sitt tal, nämligen föreningens mycket omfattande bokutgivning. Han hoppade över denna viktiga gren av verksamheten av ren och uppriktig blygsamhet. Den viktigaste mannen bakom denna bokutgivning är nämligen han själv. Han har tämligen allomfattande intressen och är nyfiken på det mesta. Han har en bekantskapskrets av lärde män, som är mycket omfattande och mycket brokig. Han har lätt att både samarbeta och leda. Lägg till detta en enastående förmåga att skaffa fram tryckningsbidrag, och ni förstår att flödet av nytutgiven västgötalitteratur är starkt. Av föreningen utgivna böcker och till föreningen skänkta böcker lagras i Synnerby före detta församlingshem, som numera är synnerligen välfyllt och inte längre har plats för någon församling. En del av överflödet fanns med i Lidköping, där medlemmarna fick lov att ta för sig gratis. Skattnästaren Sven-Olof Ask, som hade kört dit böckerna, var påtagligt upplivad och nöjd efteråt, när han bar tomma bananlådor tillbaka till bilen. Lagret hade minskat med några högar.

En stark styrelse

Johnny Hagberg undvek alltså att nämna sådan verksamhet, som kunde erinra medlemmarna om hans egna insatser, men han framhöll sin trogne parhäst och medarbetare, skattnästaren Sven-Olof Ask med 41 år i styrelsen. Siffran 41 drog ner en applåd från medlemmarna, som var väl medvetna om att Sven Olof Ask aldrig är överksam, när han har fått ett styrelseuppdrag. Man kände väl till Asks insatser. Han är inte ensam om att vara flitig. Föreningen har en stark styrelse. Förutom Hagberg och Ask har vi: Gerd Ljungqvist Persson, Niklas Krantz, Anna Lokrantz, Peter Johansson, Annicka Berggren, Christina Ström, Anne Andersson och Thomas Johansson. Medlemmarna känner dem som arbetande styrelsemedlemmar, ofta omnämnda i Meddelandena. Ask och Krantz skriver många kortrecensioner, och några ägnar sig åt västgötalitteraturen även på egen hand. Gerd Ljungqvist Persson har ett bokcafé i Od. Anna Lokrantz skriver böcker och har ett eget förlag. Peter Johansson forskar och skriver böcker om västgötska Afrikafarare. Christina Ström sprider kunskaper om Västergötlands kulturhistoria och västgötalitteraturen genom sin tidskrift Mimerns Brunn. Thomas Johansson driver antikvariatet Tranan i Tranemo. Styrelsen är med andra ord stark, och styrelsemedlemmarna samsas gott.

Orosmoln finns

Många läsare nickar nog igenkännande, när de ser namnen på revisorerna: Göran Englund och Gabriel Hallbäck (med Erik Gustafsson som ersättare) samt på valberedningen: Håkan Brander och Reino Löfgren. Föreningen har många anledningar att möta framtiden med tillförsikt. Åtskilliga orosmoln finns emellertid. Allt fler uppgifter kan man numera få genom nätet. Böckerna är alltså inte lika oumbärliga som tidigare. Bokpriserna går neråt. Föreningen får alltså inte in lika mycket pengar som förut på sina auktioner. Antalet medlemmar i föreningen minskar, sakta men obevekligt. Medlemmarnas medelålder ökar. Några riktiga samlare lär inte längre finnas. En västgöte ger sig dock aldrig. Han strävar på. Så gör även föreningen. Med sådana eldsjälur i styrelsen kan man förhoppningsvis bemästra värre svårigheter än dessa.

En ungdomlig Gunnar Wennerberg står staty i Slottsbacken i Uppsala. När Lars Gahrn fotograferade vintern 2018, låg en krans vid hans fötter. Uppsalaskalden är inte glömd.

Gunnar Wennerberg – Lidköpings store son

Lidköping har ett litterärt sällskap, Gunnar Wennerberg Sällskapet. Ordföranden Christer Almquist höll ett föredrag om stadens store son. Gunnar Wennerberg (1817-1901) lyckades med det mesta. Han blev statsråd, landshövding och ledamot av Svenska Akademien. Christer Almquist framhöll Wennerbergs stora sällskapstalanger. Han byggde upp ett nätverk av bekantskaper, och tack vare detta och sin stora duglighet blev han en stor man i staten. Han lyckades även med det svåraste, nämligen att bli en stor man även inför eftervärlden. Detta kan han tacka sin sångsamling «Gluntarne» för. Den tidens människor var vana vid högstämnd fosterländsk och kristen diktning. De behövde nog de lössläppta och ibland något vanvördiga studenterna i sångsamlingen Gluntarne som omväxling.

Gunnar Wennerberg Sällskapet i Lidköping har detta konstverk i Slottsbacken i Uppsala som sitt igenkänningsmärke.

Några gluntar skrevs i Uppsala, några i Lidköping och några i Skara. Alla sånger handlar dock om Uppsala och det glada och obekymrade studentlivet där. Studentlivet i Uppsala var Wennerbergs stora upplevelse. Kan Gluntarne räknas som Västgötalitteratur? Ja, i någon mån är även de västgötalitteratur. Under tidernas lopp har man lagt fram flera olika förslag om vad som bör räknas som västgötalitteratur, några näst intill allomfattande. Föreningen för Västgötalitteratur tar all litteratur i sin famn. Det ser man på det brokiga och omväxlande utbudet på föreningens auktioner. Föreningen sprider all slags litteratur, men västgötalitteraturen är givetvis främst.

Föreningen för Västgötalitteratur

Föreningen för Västgötalitteraturs årsmöte för år 2022 var lämpligt nog förlagt till Lidköping. Det var nämligen här som föreningen bildades för 60 år sedan, i mars 1962, på ett möte på gamla rådhuset. Detta 60-årsjubileum uppmärksammas extra mycket under året med program och föredrag. I samband med årsmötet kåserade ordförande Johnny Hagberg kunnigt och humoristiskt om händelser, auktioner, utfärder med mera som inträffat under dessa år samt roliga anekdoter om bland annat de vedermödor som samlandet av västgötalitteratur kan innebära.

Ett annat intressant föredrag hölls av ordföranden i Gunnar Wennerberg-sällskapet, Christer Almquist. Föredraget handlade om stadens store son; skalden, musikern, politikern, akademiledamoten, landshövdingen Gunnar Wennerberg. Han föddes i Lidköping 1817, där fadern var nytillsatt kyrkoherde. Efter studier på katedralskolan i Skara blev Gunnar Wennerberg student i Uppsala och sedermera docent i konsthistoria/estetik. Han var lektor i filosofi i Skara under ett tiotal år. Under några år innehade han posten som ecklesiastikminister och utnämndes senare till landshövding i Kronobergs län. Numera är han mest känd som upphovsman till "Gluntarne", en samling sånger skrivna för bas och baryton. Gunnar Wennerberg avled 1901. Mer finns att läsa på sällskapets hemsida www.wennerbergsallskapet.se.

Under eftermiddagen bjöds de närvarande medlemmarna på kaffe och jubileumstårta.

Protokoll från årsmötet den 2 april 2022 på Stadshotellet i Lidköping.

§1 Mötet öppnas

Ordförande Johnny Hagberg hälsade ett 30-tal medlemmar välkomna och förklarade mötet öppnat.

§2 Val av mötesordförande och mötessekreterare

Till ordförande valdes Johnny Hagberg och till sekreterare valdes Annicka Berggren.

§3 Val av justerare

Till justerare av protokollet, jämte ordförande, valdes Ros-Marie Olsson, Grästorp och Göran Pilgård, Borås.

§4 Fastställande av dagordningen

Dagordningen fastställdes, punkt 13 Årets Västgötabok flyttas till punkt 15.

§5 Mötets behöriga utlysande

Kallelse till årsmötet har skett i Meddelandet nr 1, som skickats ut en månad i förväg. Mötet ansågs vara behörigt utlyst.

§6 Verksamhetsberättelse

Alla närvarande medlemmar hade tillgång till föreningens verksamhetsberättelse för det gångna verksamhetsåret 2021. Ordförande gjorde en kort genomgång och kommenterade bland annat att medlemsantalet sjunker lite varje år samt om de pågående bokprojekten. Verksamhetsberättelsen läggs till handlingarna.

§7 Fastställande av bokslut

Skattnästare Sven-Olof Ask redogjorde för föreningens räkenskaper för det gångna verksamhetsåret 2021. Bokslutet hade delats ut till alla närvarande medlemmar. Intäkter kommer från medlemsavgifter, bokförsäljning och arvode

från genomförda bokauktioner. Tryckning av Meddelandet och bokauktionskataloger är de största utgiftsposterna samt portokostnader. Föreningen har erhållit en donation på 200 tkr. Föreningens ekonomi är god. Bokslutet läggs till handlingarna.

§8 Revisionsberättelse

Revisor Göran Englund läste upp revisionsberättelsen för räkenskapsåret 2021. En revisionsrapport har lämnats till styrelsen. Revisionsberättelsen läggs till handlingarna.

§9 Ansvarsfrihet

I enlighet med revisionsberättelsens förslag ges föreningens styrelse ansvarsfrihet för det gångna räkenskapsåret 2021.

§10 Val

Till ordförande valdes Johnny Hagberg, omval.

Fyra styrelseledamöter valdes för perioden 2022-2023:

Gerd Ljungqvist Persson, Niklas Krantz, Anna Lokrantz, Peter Johansson, samtliga omval.

Kvarstår ytterligare 1 år, 2022:

Sven-Olof Ask, Annicka Berggren, Christina Ström, Anne Andersson, Thomas Johansson.

Revisorer, valda på 1 år:

Gabriel Hallbäck (tidigare suppleant) och Göran Englund, omval.

Revisorssuppleant:

Erik Gustafsson, omval.

Valberedning:

Håkan Brander och Reino Löfgren, omval.

Inga förslag på korresponderande ledamöter.

§11 Medlemsavgift för 2023

Medlemsavgiften fastslogs till 150 kr för enskild medlem och 200 kr för makar, institutioner med mera.

§12 Verksamhetsplan för 2022-2023:

Verksamheten för 2022 präglas av Föreningens 60-årsjubileum. I Meddelandet, på hemsidan och på Facebook informeras om de programpunkter som anordnas under året. Inplanerat för våren är:

Söndag den 15 maj: Ett Birger Sjöberg-program med stadsvandring, Vänersborg.

Lördag den 18 juni: Kollängens tingshus (Götene kommun). Ett program om lagman Richert och tingshusens arkitektur.

Mer information i Meddelandet nr 2:

Slutet av juni: Lunch på Åsundsholm och föredrag av Agneta Tjäder om författarinnan Birgit Th Sparre.

6-7 augusti. Bokdagar i Od. Presentation av den nya upplagan av Äldre Västgötalagen.

Övrig verksamhet under året är tre bokauktioner och fyra nummer av Meddelandet.

§13 Stadgeändringar

På förra årsmötet 2021 presenterades förslag på ändringar och tillägg till Föreningens stadgar. På detta årsmöte beslutades att

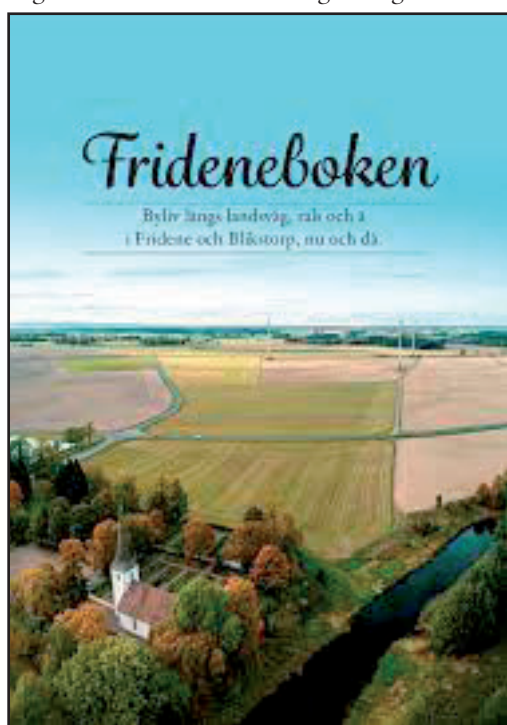
slutgiltigt anta de nya stadgarna, som gäller från och med 2022. Bland annat har förtydliganden gjorts angående; att ekonomiska åtaganden skall fattas av en enig styrelse, vad som sker om jävsituation uppstår och vad som händer med föreningens ekonomiska tillgångar om föreningen upplöses. De nya stadgarna biläggs protokollet.

§14 Kallande av hedersmedlem

Årsmötet beslutade att utse professor Per Axel Wiktorsson till ny hedersmedlem i föreningen för hans insatser i samband med utgivandet av Äldre Västgötalagen och Mariestads stadslag.

§15 Årets Västgötabok

Ytterligare ett trevligt inslag på årsmötet var utdelandet av utmärkelsen Årets Västgötabok, som på grund av pandemin avsåg både 2020 och 2021. Pristagarna tilldelades diplom med motiveringen samt en kasse med västgötska godsaker.

Årets västgötabok 2020:

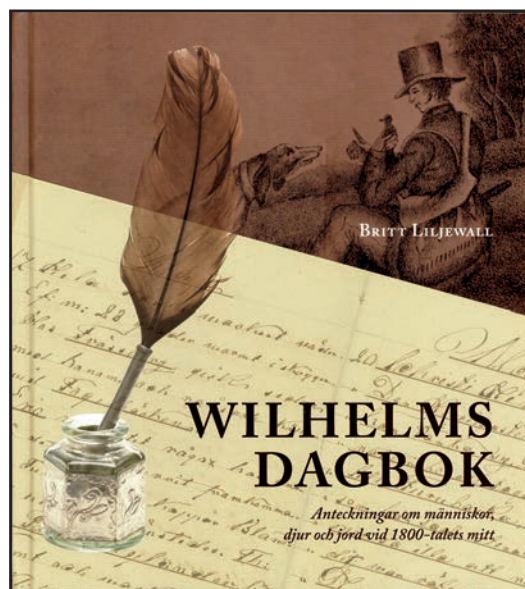
Frideneboken – byliv längs landsväg, räl och å i Fridene och Blikstorp, nu och då.

Tre personer som ingått i den studiecirkel och/eller deltagit i arbetet med sockenboken var närvarande. En trevlig presentation gjordes av studiecirkelns arbete, som tagit hela 9 år i anspråk. Resultatet blev mycket lyckat och de 500 exemplar som trycktes 2020 är redan slutsåld. Mycket material samlades in och lades in i en databas. Boken täcker perioden 1850–2000, men sträcker sig även längre fram i tiden. Boken är tryckt på Tida Reklam och layout och design har gjorts av Heidi Eskonniemi.

Årets västgötabok 2021:

För detta år utdelas utmärkelsen till två böcker:

Liljewall, Britt: Wilhelms dagbok – anteckningar om människor, djur och jord vid 1800-talets mitt. Hon berättade att hon tidigt blev intresserad av bondedagböcker och har skrivit sin doktorsavhandling i ämnet (1995). I samband med denna forskning kom hon i kontakt med Wilhelm Robsahns dagböcker från 1800-talet. Läsning av Wilhelms dagbok ger en god bild av livet på landet mitt i Skaraborg under mitten av 1800-talet, en tid av stora förändringar. Boken är tryckt av CO-print i EU och utgiven i samarbete med Västergötlands Museum.

Kumler, Håkan: Familjen Dicksons Vikaryd och slottet som revs – familjealbumen berättar.

Håkan Kumler berättade, att tack vare en skatt av bevarade porträtt och fotografialbum i privat ägo, har han kunnat ge en livfull bild av familjen Dicksons liv i och kring Vikaryds slott i vardag och i fest. Det är nu en svunnen tid, då slottet inte längre finns kvar utan revs 1947. Boken är tryckt på ÅTTA.45 Tryckeriaktiebolag i Alingsås med layout av Lindy Malm.

§16 Övriga frågor och ärenden

Inga övriga frågor och ärenden togs upp.

§17 Mötet avslutas

Ordförande tackade för visat intresse och förklarade årsmötet avslutat.

Vid protokollet

Annicka Berggren, sekreterare
Johnny Hagberg, ordförande

Justeras:

Ros-Marie Olsson
Göran Pilgård

Greve Gomer och andra båtar i sjön Anten under början av 1900-talet. Långareds Hembygdsförening Ingemar Svennered

Greve Gomer

och andra båtar i sjön Anten under början av 1900-talet

Långareds Hembygdsförening Ingemar Svennered

När man hör sjön Anten nämnas tänker de flesta säkert inte på sjöfart. Tankarna går troligen för de flesta till Loholmen, Gräfsnäs och Gustav Vasas frieri till Margareta Leijonhufvud eller till dagens verksamhet vid Anten-Gräfsnäs museijärnväg. Att många sjöar av Antens storlek vid förra sekelskiftet fick nyttotrafik var vanligare än man kan tro. Kunde man som i detta fall koppla samman båttrafiken med utbyggnaden av järnvägen fanns det goda möjligheter till transport av så väl människor som gods. År 1899 stod Västergötlands – Göteborgs järnväg klar. Banan kom att följa sjöns sträckning på västsidan med stationer i bland annat Anten och Gräfsnäs. På östsidan längtade man efter en järnvägsförbindelse med Alingsås men den blev aldrig av.

Den begynnande industrialiseringen av landsbygden med sågar, viss hemproduktion och arbetsvandring av bland annat av snickare från Långared ned till Göteborg, gav också en ökad efterfrågan på transporter. Erik Hallberg har beskrivit denna utveckling väl i sin bok "Den goda viljans bygd. Alingsås och Sjöbygdens historia". Han talar om att "En regional arbetsmarknad var tidigt etablerad i den västsvenska korridoren". Vissa av tankarna om Västergötland och den västsvenska korridoren härrör från Christer Winbergs forskningar om Västergötland, och varför landskapet skiljer sig från andra delar av Sverige.

Båttrafiken på Anten har tidigare behandlats av Yngve Rollof i Sveriges inre vattenvägar, del 4, som gavs ut 1981. Ingvar Mjörnfors skrev en artikel i VFT 1977-1978 och Per-Uno Ström en i Alingsås Tidnings sommarbilaga "Hej Sommar 1987". Ingen av

dess artiklar är så fylliga som skriften om Greve Gomer.

Förutsättningarna var som synes goda för sjöfart på Anten. På östsidan av sjön började man i början av 1906 att fundera på inköp av en båt. Man annonserade samma år i Göteborgs Aftonblad. I april inköptes en båt från O.A. Guldbrandsen & Son i Göteborg. Den inköpta hade tidigare varit fiskebåt och var klinkbyggd, mätte 9 x 3 meter och var försedd med tändkulemotor. Nyförvärvet döptes till Greve Gomer efter en sägen i trakten.

Nu gällde det för det nybildade Antens Båtförening att förbereda båtens ankomst, turlista, sjösättning och bygge av pråm och bryggor. Båtföreningen var uppbyggd genom att andelar i verksamheten sålts. De olika personerna i föreningen presenteras och man får sedan följa verksamheten fram till och med likvidationen 1928. I boken behandlas också folkskolläraren Johan Ludvig Fogelberg, mannen som var den drivande kraften i föreningen. Efter upphuggningen av Greve Gomer har Anten trafikerats av ång- och motorbåtarna Loholm, Rapid och Gustav Wasa fram till 1939. Under 1950- och 1960-talen gjorde Loholm II turer på sjön. Författaren tar också upp kyrkbåtarna i sjön. Dessa får dock kortare beskrivningar.

Svennered har varit mycket lyckligt lottad då alla protokoll och turlistor och annat källmaterial från Antens Båtförening har bevarats. Det har gjort framställningen klar och detaljerad. Man kan tydligt följa bristen på bränsle under och efter första världskriget, ekonomiska svårigheter och den ökande bilismens konkurrens som var en bidragande orsak till att nedläggningen skedde. Men författaren beskriver också glädjeämnen med stora folkliga utfärder och skolors.

Svennered har på ett föredömligt sätt inte bara hänvisat till Båtföreningens protokoll utan man får följa utvecklingen i lokalpressen och via personliga berättelser. Många av källorna har också avbildats i faksimil. Författaren har också valt att illustrera skriften med många fina äldre fotografier.

Det är en i sin helhet trevlig skrift men det man saknar är fylligare beskrivningar av de andra båtarna som trafikerat Anten. Beror det på brist på källor? Det som också kan påpekas är att författaren inte redovisar källor och litteratur på ett korrekt sätt. Man borde inom hem-bygderörelsen, som producerar mängder av intressant litteratur som säkerligen annars inte hade kommit i tryck, vara noggrann med käll- och litteraturförteckningar. Detta för att läsaren skall kunna se vad som är hämtat varifrån. Trots detta är det en skrift som varmt kan rekommenderas till alla båtintresserade och läsare av Västgötalitteratur. Skriften har givit mycket kunskap som de tidigare texterna om båtar på Anten inte bidragit med. För de som önskar köpa skriften kan man vända sig till Ingemar Svennered 070-3265297. Priset är 150 kronor plus porto. Intäkterna går oavkortat till Långareds Hembygdsförening.

Ulf Lycke

**Boka redan nu
lördagarna
8 okt och 19 nov
Bokauktion i Stora Levene**

Fridas bok fyller 100 år - och är fortfarande en succé

Peter Johansson guidar utanför Vänersborgs museum. Foto: Lars Gahrn.

Här är ju lika mycket folk som i kyrkan! Så sade jag för mig själv, angenämt berörd, när jag steg in i föreläsningssalen i Vänersborgs museum, söndagen den 15 maj 2022. Nyss hade jag varit med om högmässan i Vänersborgs kyrka, där jag överraskades av tillströmningen av gudstjänstfirare. Nu fick jag vara med om samma upplevelse i föreläsningssalen, där intresserade vänersborgare strömmade in och fyllde de flesta stolarna. År 2022 fyller nämligen Fridas bok, tidernas framgångsrikaste litterära skildring av Vänersborg, inte mindre än ett helt århundrade.

Birger Sjöberg – en halvt misslyckad skolyngling

Museichefen Peter Johansson föreläste om detta högklassiga litterära verk, som har givit Vänersborg en plats i litteraturhistorien. Några av våra diktare är nära förknippade med sina städer: Gunnar Wennerberg med Uppsala, Hjalmar Bergman med Örebro, Per Anders Fogelström med Stockholm och Birger Sjöberg med Vänersborg. Birger Sjöberg har dragit många besökare till Vänersborg, och dessutom har han en gång för alla tillförsäkrat sin hemstad hedersnamnet Lilla Paris. Även Kristianstad kallades på hans tid Lilla Paris, berättade Peter Johansson, men tack vare Fridas bok fastslogs en gång för alla, att det namnet tillhörde Vänersborg! Vänersborgarna mindes Birger Sjöberg som en halvt misslyckad yngling. Han misslyckades i skolan, och han, den blivande diktaren och kompositören, hade mycket dåliga betyg i både svenska och musik.

Vännerna och bröderna hjälpte Birger

Denne halvt misslyckade skolyngling var dock en trevlig och god kamrat, som ofta och gärna umgicks med jämnåriga ungdomar. I större sällskap försvann han emellertid. Där syntes och hördes andra, som var bra på att hålla sig framme och göra sig gällande. Om Birger Sjöberg fick gitarren i sina händer och började sjunga, stod han däremot i uppmärksamhetens mitt. Påfallande är, att Birger Sjöberg hade många goda vänner, som förstod hans värde

som trubadur och diktare. Redan under tiden i Vänersborg började han dikta, och än mer diktning blev det, när han hade flyttat till Helsingborg, där han arbetade som redaktionssekreterare, det vill säga journalist. Vännerna tyckte, att både sångtexter och melodier borde upptecknas och ges ut. Så blev det också. Vännerna och brodern Gösta gjorde en stor insats för att styrka den stackars skalden och kompositören, som aldrig vågade riktigt tro på sig själv. Brodern Erik följde ibland med som stöd och hjälpre. Våren 1922 kom Fridas bok ut. Den blev en knallsuccé, och resten är litteraturhistoria.

Vandring i Birger Sjöbergs fotspår

Peter Johansson berättade kunnigt och målande om denna del av Vänersborgs historia. Han är väl påläst, har ordet i sin makt, finner och framhäver väsentligheterna och kryddar framställningen med lagom mycket humor. Peter Johansson är en framstående föreläsare och även en mycket skicklig ciceron. Efter föredraget visade han runt i Birger Sjöbergs Vänersborg. Vandringen var inriktad på Birger Sjöberg-minnen. Vi fick bland annat se skaldens födelsehus och huset, där skalden arbetade som bodbiträde och drömde om såväl Italien som den vackra Frida. Hon hette i verkligheten Karin och gav honom en korg, när han långt om länge vågade fria. De förblev inte desto mindre vänner, och överhuvudtaget tycks denne snälle diktare inte ha haft några fiender. Peter Johansson berättade lagom utförligt, samlade sig till väsentligheterna och höll sig till ämnet. Han är med andra ord en mycket skicklig ciceron. Föredraget och vandringen var ett inslag även i ett 60-årsfirande. Under 2022 firar Föreningen för Västgötalitteratur sitt 60-årsjubileum. Peter Johansson är en uppskattad styrelseledamot i denna förening. Han är till mycket annat även en västgötaförfattare, som ger ut välskrivna och uppmärksammade böcker om landskapets Afrikafarare. Sådana fanns i Vänersborg, småstaden som har ett stort rum i vår kulturhistoria.

Frida blomsterhyllad

Jag hade tagit ett tidigt tåg till Vänersborg för att kunna ta en promenad i den vackra Skräckleparken utmed Vänerns strand. Där finns bland annat en staty av Frida, utförd av Axel Wallenberg år 1955. Frida sitter ner och ser ut över Vänern. Hennes ena hand är halvöppen och vilar på knäet. Vänersborgarna uppskattar sin Frida. Vid mina vandringar i Skräckleparken har jag lagt märke till, att Frida har blommor i sin hand. Vänersborgarna blomstermyckar sin omsjunga flicka. Detta är glädjande och på sitt sätt rörande. Däremot är det inte lika glädjande och inte lika rörande, att de plockar blommorna i rabatten, som finns framför statyn. Håkan Magnusson, en av Mölndals Hembygdsförenings arbetande medlemmar, är född och uppvuxen i Vänersborg. Han berättar, att folk plockade blommor åt Frida i rabatten redan under hans ungdom på 1960-talet. Detta ofog har med andra ord uppnått en aktningvärd ålder. Ordningmakten i den goda staden Vänersborg tycks beivra andra förseelser. Vad gäller den snälle Birger Sjöberg, skulle jag tro, att han blott ler i sin himmel åt denna förseelse. I den vackra och trevliga staden Vänersborg blir man så nöjd med sitt besök, att man är beredd att överse med sådana småsaker.

Lars Gahrn

**Glöm ej att betala din
medlemsavgift för 2022**

Årsavgift 2022: Enskilda medlemmar 150 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 200 kr.

Föreningen för Västgötlitteratur 60 år!

Jubileumsåret – Sommarprogram:

30 juni Ulricehamn "Birgith Th Sparre"

Föredrag av Agneta Tjäder

Sommarbuffé på Åsundsholms herrgård

På gården Sjöred vid Åsunden växte författaren Birgit Th Sparre upp. Trakten och den vackra sjön inspirerade henne till de älskade böckerna om "Gårdarna runt sjön". Om hennes liv och författarskap berättar författaren/journalisten Agneta Tjäder, som har skrivit boken "Flickan från ingenstans". Föredrag & sommarbuffé på restaurang Åsundsholm herrgård.

Torsdag 30 juni, klockan 12:00: Sommarbuffé inkl kaffe/kaka: 200 kr för medlemmar, 250 kronor för icke-medlemmar.

Anmälan senast 27 juni till: Annicka Berggren: annicka.berggren@icloud.com eller 070-77 66 880.

Foto: Åsundsholm

BOKDAGAR i Od

Lörd & Sönd 6 - 7 aug, kl 11-17

Jubileumsföreläsning, Lördag 6 aug, kl. 13.30

Föreningen för Västgötlitteratur Johnny Hagberg, ordförande, berättar och ger en initierad litterär inblick om föreningens utgivning genom åren.

**Lansering & presentation:
Äldre Västgötlagen i nyttgåva!**

Lördag 6 aug, kl 15.00

Per-Axel Wiktorsson, professor i nordiska språk föreläser och presenterar nyttgåvan av Äldre Västgötlagen! Utgivare är Föreningen för Västgötlitteratur genom en donation av Ulla Hökås.

Den äldre Västgötlagen gavs för första gången ut 2011; i två delar – en del i färgfaksimil av den unika handskriften och en del med text på fornsvenska och översättning till modernt språkbruk. Ett enastående arbete av professor Per-Axel Wiktorsson i Uppsala, som tillika vidarebearbetat innehållet i den sedan länge slutsålda första upplagan. Nu ges därför Äldre Västgötlagen ut i nyttgåva! Detta inte minst med tillägg av ett nytt kapitel som handlar om de tidiga fragmenten ur Västgötlagen som hittades i Norge på 1800-talet.

BOKDAGAR i Od

Program och aktiviteter 6 & 7 aug, kl 11-17

FÖRELÄSNINGAR – se föregående presentation och även mer info på föreningens hemsida.

BOKFÖRSÄLJNING – Äldre Västgötlagen i nyttgåva!

BOKFÖRSÄLJNING – av nya böcker – fastprisförsäljning!

BOKFÖRSÄLJNING av redan lästa böcker!

Stort utbud av böcker ur Föreningen för Västgötlitteraturs bokgömmor.

Konstutställning "Himmel och jord mellan glas och ram"
Sissi Andersson & Lennart Fredriksson

Ods Medeltida kyrka har öppet för besök hela helgen.
Guidetillfällen vid olika tidpunkter under helgen.

Litterär digital tipspromenad – och på plats!

Litterära vinster och smaker från landskapet!

Speakers corner / Söndag 7 aug

Servering och lättare måltid hela helgen. Jubileumsbakelser!

Öppet 11-17 båda dagarna.

PLATS: Crea Diem Bokcafé, Od Kyrkbyn 1

Kontakt/info: 0705-78 56 34 / creadiem.se

**Se tider & hela programmet för både lördag och söndag
6-7 aug på**

vastgotalitteratur.nu / creadiem.se

Varmt Välkomna!
Styrelsen